

SZÁNTÓ ENDRE

HÉVÍZ TÖRTÉNETE

2008.

Kiadó: Hévíz Város Önkormányzata
Borító design: Kiss Tibor, Szántó András
Nyomda: Ziegler Nyomda, Keszthely
ISBN:
Oktatási segédkönyv

Természeti adottságok

Hévíz a Balaton nyugati partszegélyétől s Keszthelytől 6 km-re fekszik. Két észak-dél irányban húzódó dombvonulat, a Keszthelyi- és a Zalavári-hát közötti völgyben fekszik a Hévízi-tó, amelynek mai vízszintje 109, 39 m Balti feletti magasságban van.

A gyógytótól nyugatra fekvő Zalavári-hát keleti lejtőjén épült Hévíz fürdőváros. A tó vízszintje és a település legmagasabb pontja között mintegy 30 m a szintkülönbség.

Az említett két hátság és a köztük fekvő Hévíz-völgy a *Balaton azon hajdani öble*, amely legkorábban *eltözegesedett*. Mintegy 22 000 évvel ezelőtt még víz hullámzott a helyén, majdnem a Gyöngyösi csárda magasságáig. Ekkor még a Balaton vízszintje 10 m-rel magasabb volt (114 m a Balti felett). Ennek az volt az oka, hogy több volt a csapadék és hidegebb időben sokkal kevesebb víz párolgott el a tóból. A hőmérséklet emelkedésével a vízfelületet vízi növényzet borította el, amiből tőzeg képződött.

A folyamatot a Vindornya-tóból (a 19. század végén kezdték lecsapolni) lefolyó víz akkor is fenntartotta, amikor a legnagyobb felmelegedés következtében csaknem az egész Balaton kiszáradt (Kr.e. 8500). A csapadékosabbra váló időjárás bekövetkeztekor (Kr.e. 5500 táján) megemelkedő vízszint a hajdani balatoni öböl területét néhol fűzfabokrokkal tarkított vizenyős, tőzeges mocsárvilággá alakította. Ezt nevezi a környék népe bereknek, s innen kapta helyi nevét az éger: berekfának nevezték, mivel a mocsárszéleket kedveli. A 18. sz. végén kezdték a berkek vizének lecsapolását, hogy így újabb területhez jussanak.

Hévízen - fekvése és domborzati viszonyai következtében - magas a szélcsendes napok száma. A *véderdőnek* köszönhetően a gyógytó szélvédettsége még nagyobb; a hatás télen is kimutatható. Ez is feltétlenül befolyásolja a mikroklímát, amely elüt a Balaton-környék más településeinek, így Keszthely, klímájától is. Itt a legtöbb a *csapadék* a körzetben, évi átlagban 679 mm, ami évente 20-30 mm-rel több mint a közeli Keszthelyen. A legtöbb csapadék májusban és júniusban hullik, a legkevesebb januárban és februárban. A mikroklíma különlegessége, hogy a nagy vízfelület hőszugárzása és a dús növényzet párologtatása következtében gyakori a *ködképződés*. Szélcsendes időben a pára félgömb alakban borítja a tavat és környékét. Ez a páratelt és viszonylag pormentes levegőjű völgy a tó gyógyhatását növeli.

A *hőmérséklet* is sokkal kiegyenlítettebb a tó folyamatos hőszugárzása és párolgása következtében, mint a környéken: a nyár nem olyan túlzottan meleg, a tél viszont enyhébb. Az évi átlagos hőmérséklet 11,2 °C, egész évben átlagosan 1940 órát süt a Nap. Az egész Balaton-partvidéken a mediterrán területekhez hasonló az éghajlat, szinte szigetet alkotva Dunántúl más tájaiba zárva. Ezen belül is kiemelkedően mediterrán jellegű Hévíz klímája.

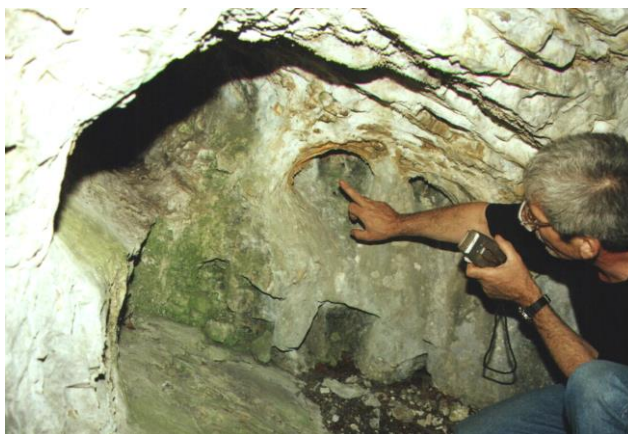
Pára a tó felett

A Hévízi-tó keletkezése

A Hévízi-tó vulkánikus eredetű, keletkezésének idejét a régmúltban kell keresnünk. A Föld őskorával foglalkozó tudósok véleménye megoszlik a tó keletkezéstörténetéről. Egyes tudósok úgy vélték, hogy a mai Hévízi-tó vize egykor Reziben, a Meleg-hegyen tört fel, és az évmillió során lejjebb és lejjebb feltörve, végül 20.000 évvel ezelőtt tört fel mai helyén, mások nem látnak összefüggést a környék melegvizes feltörési helyei és a Hévízi-tó keletkezése között.

A földtörténeti középkor elején, kb. 200 millió éve kristálytisza tengervíz borította a környéket, a mai Dunántúli-középhegység helyét is. Még a Föld *középkorában*, kb. 180-70 millió éve a tenger visszahúzódott a vidékről. A mai Bakony-hegység területén a *földtörténeti középkor legvégén a földtörténeti újkor elején* trópusi környezetben bauxittelepek képződtek.

Kénes eredetű melegvizes feltörési nyomok a Meleg hegy melletti Rezi várhegy tövében található barlang falán.

A földtörténeti újkor utolsó időszaka nagyon mozgalmas volt. Mintegy 10-12 millió évvel ezelőtt délkelet felől, a Kárpát-medence területén sekély tenger nyúlt be. A közben kiemelkedő Kárpátok láncolata az öblöt elzárta: beltenger keletkezett. A beömlő folyók gyorsan édes vizűvé változtatták a tavat. Így alakult ki az édes vizű *Pannon-tó*. Ebből a sekély vizű tóból akkoriban a Vértes, a Pilis, a Mecsek és a Bakony magasabb részei szigetként emelkedtek ki. A süllyedő tengerfenékre az évmilliók folyamán több száz méter vastag homok- és agyagréteg rakódott le,

majd a tenger vize lassan eltűnt. A tengeréről elnevezett Pannon-időszak végén vulkánok törték meg a Dunántúl arculatát. A későbbi Balaton északi partján, és a délin - Fonyódon és Bogláron - bazaltláva ömlött a Pannon rétegekre. Kb. 2-4 millió éve a szél és a vízfolyások délnek hordták a pannon rétegek anyagának nagy részét. A vulkáni utóműködések első jele volt a hőforrások, így az

Őshévíz feltörése. A földkéreg mozgása, beszakadása folytán két árokrendszer keletkezett. Ezekben gyűlt össze a csapadék: kialakult a Balaton, mintegy 22 ezer évvel ezelőtt.

Melegvizes eredetű feltörési helyek a közelben, és a Hévíz-tó.

Hévíz közelében több hőforrás feltörésének nyomait is megtalálhatjuk. A Rezi vár közelében, a Meleghegyen, 427 méter tengerszint feletti magasságban, Cserszegtomajon az Anna-kápolna mellett az úgynevezett kútbarlangban, a Biked-tetőn 181 méter magasságban, a mai Hévíztől alig 3 km-re, a Dobogó-dombon 145 méteren a tengerszint felett.

A Hévíz-tó vize, mintegy 20-22 ezer éve tört fel mai helyén, a Balaton kialakulásával egy időben. Az előtörő meleg víz először a Balatonba ömlött. Klímaváltozások hatására a Balaton vízszintje lesüllyedt. Az egykori tómederben az ott élő buja növényzet elhalt részeiből tőzegláp keletkezett. A Hévíz-völgy lápos, tőzeges, sík felszíne a tótól keletre kb. 1-1,5 km szélességben, a völgy keleti oldalán levő Dobogóig és a völgyet keletről határoló cserszegtomaji dombvonulatig terjed. Dél felé a tőzeges terület a Zala medréig húzódik, északon a Gyöngyösi csárda fölé nyúlik.

A Hévíz-tó vizét *geotermikus energia* „melegíti”. A földkéreg mélyebb rétegeiből vezetés és sugárzás révén származó hő fűti át a föld alatti tárolórendszerbe zárt mélységi vizeket.

Őskori, ókori emlékek Hévízen

Hévíz település legrégebbi történetének felvázolásakor azokra a régészeti leletekre támaszkodhatunk, amelyek a Hévíz-domb és a Hévíz-tó közvetlen környezetében kerültek elő. Ezek a leletek bizonyítják, hogy a meleg vizű hévíz tónak és a hely kedvező földrajzi fekvésének köszönhetően már a *kőkorszak* utolsó időszakától folyamatosan lakott terület volt a környék. Az újkőkör 7500 évvel ezelőtt élő emberének nyoma az az átfúrt kőbalta, amelyet a Szt. András

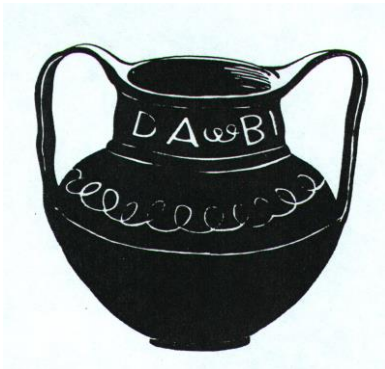
Reumakórház területén találtak. Ezzel egyidős a Dobogó-dombon élt ember telepe, amelynek népcsoportjait, jellegzetes edényeik alapján, a *vonaldíszes kerámia* kultúrájának nevezte el a régészet.

A Dunántúli vonaldíszes kerámia (DVK) készthelyi csoportjának leletei Hévíz egregyi városrészéből.

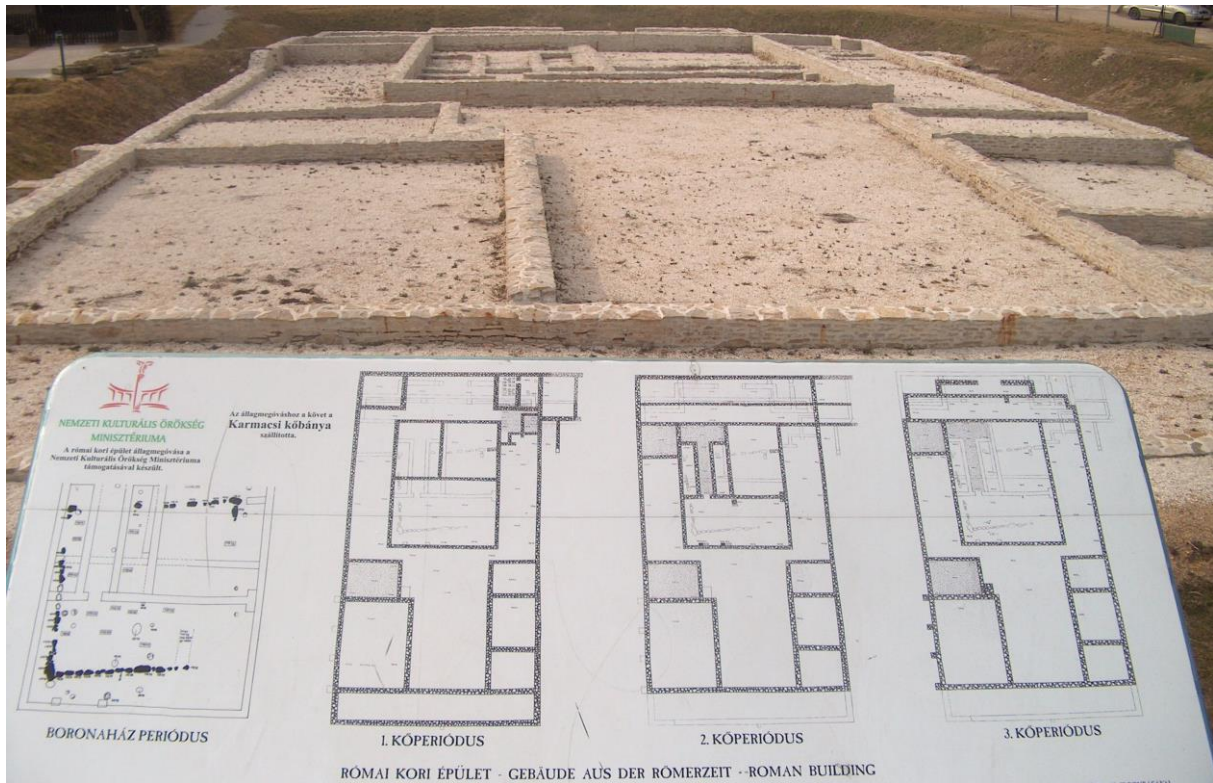
A Hévíz-domb nyugati lankás lejtőjén gyűjtött cserepek alapján a *késő-rézkor kultúrájának* jelenlétére következtethetünk. A Kr. e. 2000 körüli leletanyag gyakorisága arra utal, hogy a rézkor második felében jelentősen megszaporodott az Alsó-Zalamellék népessége.

A Hévíz-domb és tőle keletre levő *Dobogó* domb mind a *bronzkorban*, mind Krisztus előtti első évezredben, a *vaskorban* lakott terület volt. A Dobogó domb és környékének gazdag és értékes leletanyagával a régészeti szakirodalom már a múltban is gyakran foglalkozott. Innen tudjuk, hogy a késő vaskor lakói a *kelták*, Hévíz környékén is kialakították telephelyeiket.

A Krisztus előtti 1. századból származó kelta edény. Latin felirata (Da Bibere = Adj innom) a keltákra gyakorolt római hatásról árulkodik

Cserszegtomajon került elő az a *késő vaskori edény*, amelyre már latin betűkkel írta fel az 1. században élő kelta fazekasmester a *Da Bibere* (Adj innom!) feliratot. A Hévíz-domb, a Dobogó és Egregy község magasabban fekvő területei a római korban folyamatosan lakottak voltak. Az egregyi Jézus Szíve templomtól keletre épült *római villa* alapfalait 1931-ben tárták fel. Hajdani lakóinak gazdagságáról a mozaikszemek és freskótöredékek beszélnek. A villát Krisztus után az 1. században építhették, de az itt előkerült *hagymafejes fibulák (ruhatűzők)* tanúsága szerint még 300 év múlva is lakták. A templomtól nyugatra húzódó dombtető *nagyobb település alapfalait* takarja. A hozzá tartozó *temető* egyik sírja (*késő római téglasír*) ma is látható az Árpád-kori templomhoz vezető út jobb oldalán.

Római kori épület (Villa Rustica) feltárt romjai az Attila utca végén

A 2003. júliusában napvilágra került római fürdő maradványai, a Villa Rustica észak-nyugati oldalán

A Hévízi-tótól észak-nyugatra több római kori, Jupiternek szentelt *oltárkö* is napvilágra került. Ezek az oltárkövek a település római kori életének szép emlékei. (Az egyik oltárkö a Télifürdő előcsarnokában látható, két oltárkövet őriz a keszthelyi Balatoni Múzeum, amelyek közül az egyik a múzeum kőtárában (lapidárium) van kiállítva.)

(Az egyik oltárkö a Télifürdő előcsarnokában látható, két oltárkövet őriz a keszthelyi Balatoni Múzeum, amelyek közül az egyik a múzeum kőtárában (lapidárium) van kiállítva.)

A Hévíz-domb lábánál, a tó nyugati felében (a Tófürdő főbejáratának közelében) a bűvárok római kori *kerámiatöredékeket* és római ezüstérméket találtak az 1. és 2. századból. Az érméket valószínűleg áldozatként dobták a gyógyító vízbe.

Jupiter oltárkö, melyet a tó közelében találtak, s valószínűleg a víz gyógyító hatásának tiszteletére állítottak a rómaiak

Hévíz (a Páh-földek) a középkorban

A Római Birodalom bukása után a hunok, majd a gótok és longobárdok lettek a terület urai. A pannóniai késő római népesség egyes elemei még a népvándorlás kori *keszthelyi kultúra* idején is kimutathatók. A magyar honfoglalást megelőző évszázadokban a Kárpát-medencében élő népek közül az *avarok* uralma volt a leghosszabb (Kr. u. 568-800). 830 körül a *frank uralom* alá került Dunántúlon a Nyitráról menekült *Pribina* vezér és híveinek kisebb csoportja telepedett meg Hévíz közelében Zalaváron, és uralkodott az avar és az Keszthelyi kultúrához tartozó népesség fölött.

A hévízi meleg vizek bőrkikészítésre való alkalmasságát már a népvándorlás korában is kihasználták. Ennek tulajdonítható, hogy a Dobogódombon és a Hévíz-domb nyugati lejtőjén több ezer sírt magába foglaló, a *keszthelyi kultúra* emlékeit őrző temetőt találtak a régészek. A Hévíz meleg vizét *bőrpáholásra* (a bőr kikészítésére, feldolgozására) használó tímármesterség a késő római kortól kezdve egészen a honfoglalásig, illetve az Árpád-kori Páh-falvak (Alsópáhok, Felsőpáhok, Szent András Páh) kialakulásáig folyamatosan kimutatható. (*Szent-András-Páh község Hévíz területén a mai Árpád és Szent András utca helyén állt.*)

A honfoglaló magyarság, hasonlóan az előttük megtelepedett lovasnomád népekhez, nem pusztították el az itt talált lakosságot, hanem mellé telepedett, magába olvasztva őket. A Káli-medencét és Zala – eredetileg Kolon – megyét a *Vérbulcs* nemzetség szállta meg. *Bulcs* törzsfő 955-ben Augsburgnál életét vesztette. A nemzetség birtokai királyi birtokká váltak, a rajtuk élő népek egy része pedig bekerült a királyi birtok, az úgynevezett *várispánság* katonai szervezetébe, a királyi népek sorába.

Az Árpád-korban olyan királyi várszolgák laktak a Hévízi-tó körül, akiknek mesterségük a tímárság, cserzővargaság volt. A tevékenységhez tartozik a bőrnek vízben való *kallózása, ványolása*. Ez a bőr ütlegelésével, verdesésével történik, tehát olyanféle művelet, amelyet a páhol, elpáhol igével fejezünk ki. A Páh elnevezésű falvak első okleveles emléke 1259-ből származik. A Páh szó gyűjtőnévként egy olyan terület (terra) neve lett, amelyen a tímármesterséget folytató lakosok a Hévíz meleg vizéből a bőrök megmunkálására voltak kötelezve. (Hévíz-) Szentandráspáh község nevéből rég lekopott az ősi közös

Páh név, már a múlt században is csak Szentandrás néven szerepel az írásokban, de Alsó- és Felsőpáhok neve napjainkig őrzi az ősi tímármesterség emlékét.

A *Hévíz* név először egy 1328. március 28-án kelt határjárásról szóló oklevélben tűnik fel: „...*locus vulgariter Hewyz dictus*” (a közönségesen Hévíznek nevezett hely). A mai Hévíz északi része; *Egregy*, különálló, a Páh-falvakhoz nem tartozó település volt.

Egregy eredetileg az itt húzódó patak neve volt, majd ebből lett a helynév. A patak a partján növvő vízkedvelő égerfáktól kapta nevét. Az éger szónak –gy helynévképzővel megtoldott alakja Éger + egy = Egregy, melyből a két nyílt szótagos törvény alapján szabályosan *Egregy* lett.

Egregyét egy 1221-es oklevél említi először. Alexandriai Szent Katalin tiszteletére emelt, kőből épült templomáról – amely valószínűleg a 13. század második negyedében (Árpád-kor) épült, először 1341-ben olvashatunk.

„*Csürlős*” toronysisak,
nyugat-európai román
stílusjegyeket hordozó
toronyablakok az
egregyi Árpád-kori
templomon

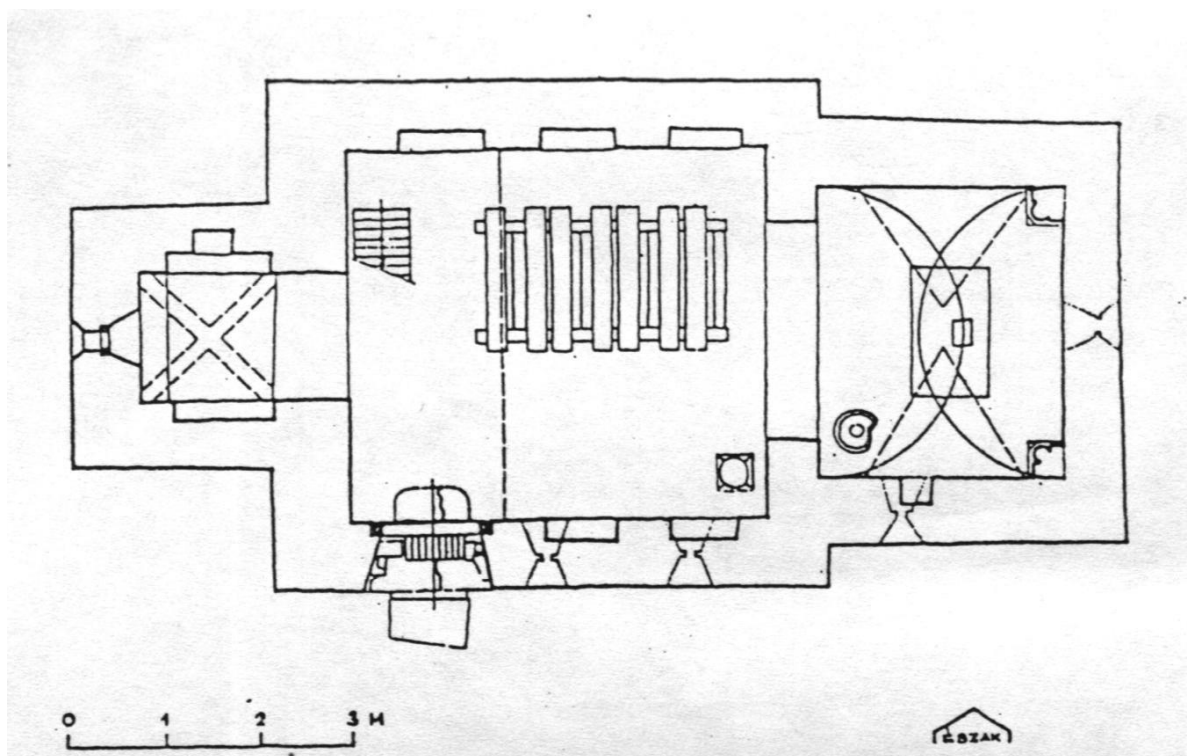
A román kori falusi templomépítészet rendkívül változatos volt az építészeti megoldásokban. Ennek egyik legfejlettebb típusa, legszebb példája az egregyi templom.

Az egyhajós, egyenes szentélyű, *keletelt* (A szentély kelet felé néz) kisméretű templom ódon falaival és karcsú tornyával szépen illeszkedik a tájba. Az épület térszerkezete világos, könnyen áttekinthető. Hangsúlyos eleme a háromemeletes nyugati torony, amely a hasonló falusi templomokhoz képest szokatlanul gazdag kialakítású, a templom művészetileg is a legértékesebb része. A négyemeletes torony valamennyi szintjén és valamennyi oldalán kettős és hármas ikerablakok nyílnak. Egykori építője – bizonyára gyakorlottabb helyi építőmester – ismerte a nagyobb székesegyházak, apátságok ikerablakokkal gazdagon tagolt tornyait, és azt utánozta saját alkotásán. Egyedi megoldású a tornyot lezáró ún. „*csürlős*” *sisak*. Ez kőből falazott, a torony négyzetes alapidomából átmeneti tagokkal nyolcoldalú gúlvá formálódó sisakformát jelent. A torony csürlős sisakját nyolc fagerenda merevíti. A toronysisak azért is érdekes, mert feltehetően nagyobb, elpusztult templomaink sisakformáját őrzi. A toronyhoz kisméretű, négyszögletű hajó csatlakozik, északi oldalán ablakok

nélkül. A szentély zömök téglalaprajzú kiállítása a 13. századra jellemző, és a félköríves apszissal szemben már a koragótika előjele.

Román-kori ablak az egregyi templom tornyán

Az egregyi Árpád-kori templom alaprajza

A templom alaprajzát tekintve a faépítség formáit őrizte meg. A külső falfelületen nagy foltokban maradt meg a festett díszítés a sarkokon, és a bekarcolt formák a nyílások körül.

Az Egregyi Árpád-kori templom, a Dunántúl egyik legépebben maradt falusi templomának belső tere

Az 1328. évi (Hévíz-)szentandráspáhi határjárásában már a Szent András apostolról elnevezett templom is szerepel. Felépítése után a mellé települő falut is a templom védőszentjéről nevezték el.

A török-kor

Szent András-Páhon mindaddig, amíg a *török* az 1560-as években pusztává nem változtatta, várjobbágy eredetű nemesek utódai éltek. A 16. és a 17. században alig hallható valami Hévízről. A török felégette Egregyet, és Szent Andrást is. Lakói vagy elmenekültek vagy elpusztultak.

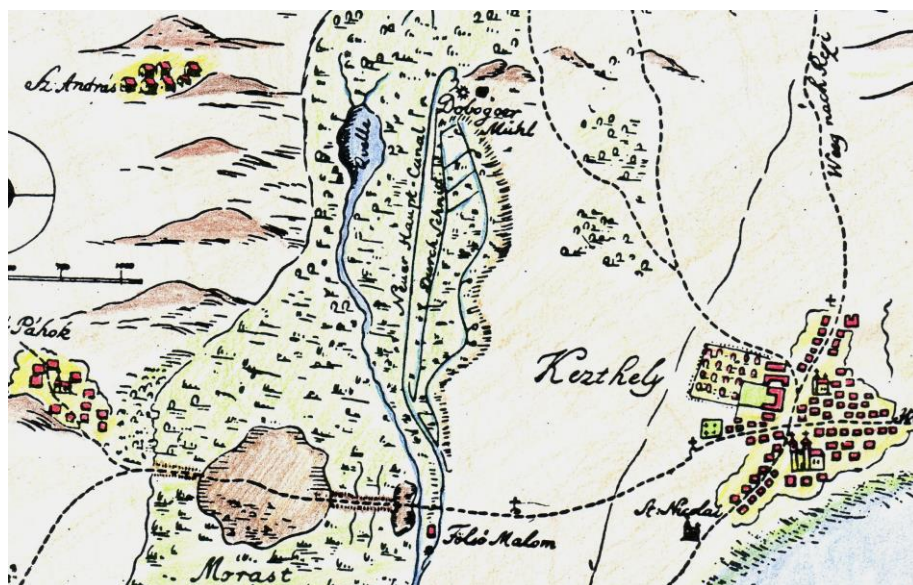
A 16. - 18. században megemelkedett a Balaton vízszintje. A magas Balaton visszaduzzasztotta a Hévíz-völgy patakjainak vizét. Ez erős mocsarasodást eredményezett, ami nehezítette a Hévízi-tó megközelítését. A 16. sz. közepétől Hévíz környékén is gyakorivá váltak a török portyázások. A házaiból elűzött lakosság a mocsárvilág bozótjában és a közeli várakban keresett menedéket. A 17. század elején szabályozták először a Hévíz-patakot, a mai levezető csatornát. A gátakkal körülvett lefolyó vize mielőtt még a Zala folyóba ért, négy vízimalmot is hajtott egészen a 19. századig.

Hévíz a 18. században

A 18. század végéig a hévízi tó területét a térképek csak bozótként jelölték. A forrás azonban ott rejtőzködött a nád- és sástengerben. Bél Mátyás, a 18. század nagy magyar polihisztora 1730 és 1742 között Veszprém, Somogy és Zala megyéről készített „feljegyzései”-ben (Notizia Hungariae) Hévíz nevét ugyan nem találjuk, de a tóra való utalást igen: ... *egy bővizű forrásból fakad, s ez olyan melegen bugyog fel, hogy a legnagyobb fagyban sem merevül jéggé. A belőle kifolyó patak számos malmot hajt. Vize pedig savas és gyógyító hatású, éppen ezért fürdőházat építettek melléje... De miután az épület összeomlott, már nem használják fürdésre.* Nehéz lenne megmondani, hogy a „régebbre” vonatkozó értesülés mennyi időre nyúlik vissza, de elképzelhető, hogy a török időkben a környékbeli végvárok sebesült vagy köszvényes katonái is megfürödtek a gyógyulás reményében Hévíz meleg vizében.

A hévízi forrás és környéke az 1770-es években

Az első ma is fellelhető tanulmány a Hévízi-tóról 1769-ben jelent meg Szláby Ferenc, Zala megye orvosdoktora és

fizikusa tollából. Ugyanebből az évből való Hévíz legrégebb ismert térképe is. Szláby Ferenc zalai tisztiorvos alig egy lapra terjedő jelentésében összehasonlította a forrástó fajlagos súlyát a környék többi vizével, így őt tekinthetjük az elmúlt több mint két évszázadban elsőnek a tó tudományos vizsgálóinak a sorában. Windisch Károlynak, Pozsony polgármesterének 1780-ban kiadott német nyelvű munkájában olvashatjuk: *Ezen a vidéken egy patak is van, amelyet Hévíznek neveznek, vize kénszagú, és mind külsőleg, mind belsőleg, különböző esetekben gyógyhatásúnak találták.* II. József 1783-ban készült első katonai térképén is megtalálható Hévíz. A tó neve a térképen *Warmer Scheifel See* (Meleg kénes tó), a tóból kivezető meleg ér neve *Hewes Bach* (Hévíz-patak).

Hévízfürdő születése

Szent András község és a Hévízi-tó az első fürdőház megépítése előtt (Szervánszky Ábrahám térképe 1795 körül)

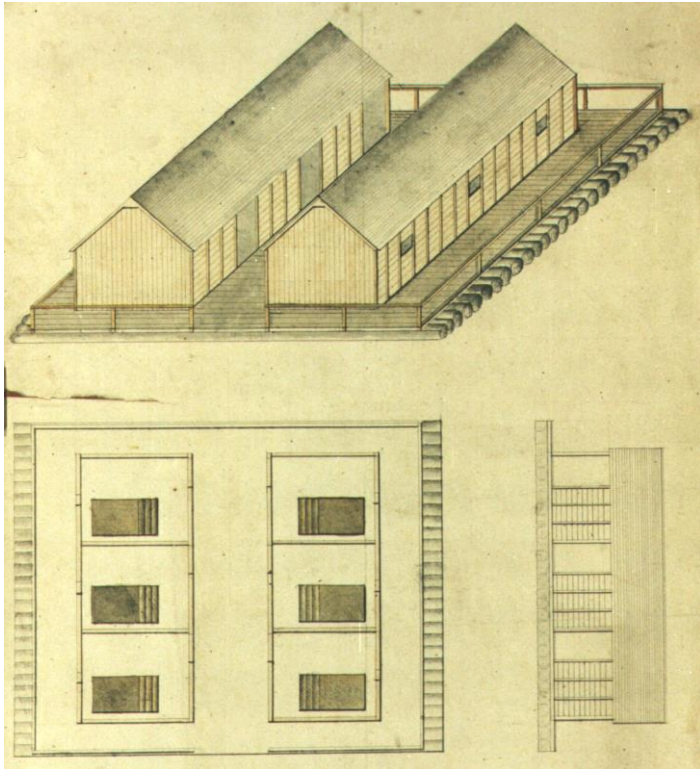
A hévízi forrás és környéke a 18. század derekán nagyjából a Festetics család tulajdonába került. A forrástó csodatevő hatásának felismerését és fürdőhellyé való kiépítését a nagyműveltségű főúrnak, gróf Festetics (I.) Györgynek (1755-1819) köszönhetjük. Festetics 1795

és 1797 között céltudatosan és tervszerűen építette ki a kis fürdőtelepet. A „bozót” feltöltése, a fürdőtelep alapjainak az ingoványos talajba való lerakása teremtette meg a lefolyó csatorna bal partján az ún. Ótelepet. A gróf 1795-ben a tó fölé, a levezető csatorna kezdetétől észak-keletre, a mai híd közelében, öltözőkódására és vetkőzésére szolgáló deszkaházikót építtetett, amelyet a környék népe ingyenesen használhatott. A fürdőben orvosok (borbély-sebészek) működtek, akiknek fő munkája az úgynevezett „köpülőző ház”-ban az érvágásból (köpölyözésből) állt. A fürdő építtetője arról is gondoskodott, hogy megfelelő ismertetést tegyen közzé a fürdőről. Babótsay Józsefnek 1795-ben megjelent 28 lapra terjedő füzetében már határozottan propaganda jellegű, az első kísérlet a fürdő népszerűsítésére: *Íme ahol mégsem gondolja az Ember, ottan lappang a drága, és sok Nyavalyásokra ki-terjedő Kints! Szerentsés Zala Vármegye! Nem kell többé meleg hasznos Ferdők kedvéért és hasznokért Budára, Daruvárra, Toplitzára és más efféle Helyekre nagy fáradsággal, és dolgaidnak hátráltatásával fáradnod, és költségeskedned; többször pedig minden fájdalomidnak enyhítése nélkül szomorúan visszafordulnod. Már kebeledben tartod azt, a mit máshol keresve sem találhatol-fel. (1795.)*

*Festetics György (1755 – 1819)
Hévízfürdő „felfedezője”.*

A korabeli propagandának megvolt a hatása: szekereken, kocsikon hordták a betegeket Hévízre. Vasárnaponként egész kis vásárra való szekértábor állt a tó mellett. Ezek számára lacikonyhát, pincét, istállót és szekérszínt építettek, sőt „köztáncolóházzal” és kuglizóról is gondoskodtak. Akiknek nem jutott férőhely a fürdőnél, azok a magukkal hozott sátrakban, vagy a közeli falvakban (Szentendrácson és Egregyen) kerestek szállást, és onnan jártak át a vízhez. *Gutten József* uradalmi orvos 1801-ben már nagy lelkesedéssel hirdeti Hévizt a Bécsben kiadott *Magyar Hírmondóban*.

Az első fürdőház a hévízi tó felett (1795)

A kis fürdőhelyet mai szemmel már nagyon nehéz elképzelni: a környező mocsaras rétek, lápok ingoványaiban vízimadarak ezrei tanyáztak, s magát a tavat alig lehetett észrevenni a nádrengetegben.

Richard Bright angol orvos-utazó ezekben az években járt Magyarországon. 1815 áprilisában meglátogatta Hévizt is. Tapasztalatairól az 1818-ban megjelent *Utazások Bécsből Alsó-Magyarországon keresztül*

című vaskos könyvében számol be. Bright a művelt nyugati utazó szemével még nem sok csodálnivalót látott az egyszerű kis fürdőtelepen. A következőket írja róla: *...a környékbeli melegfürdőt néztük meg, mely kétmérföldnyire, a Hévíz-patak forrásánál fekszik. Mint fürdőhelyet alig érdemes azonban említeni. A gróf nyilván csak alsóbb néprétegek számára rendezte be. A parasztok nyáron eljönnek és a helyszínen orvost kapnak, aki a vérvétel meg a köpölyözés annyira kedvelt orvoslásával kezeli őket. Az egyetlen hajlék egy nyomorúságos ház, amely nyáron kocsma és vajmi szerény kényelmet biztosít. De a melegforrás figyelemre méltó azon forró kénes vízmennyiségénél fogva, amelyet egy mélyen fekvő mocsaras síkság közepén kilök, ahol tó alakjában nem sokkal kisebb, mint kétholdnyi területet elborít. A levezető csatorna vize pedig két vagy három malmot hajt útjában. A fehér tündérrózsa már akkor ékessége a tónak. Amikor Bright itt járt teljes virágzásban állott – és ahogy az utazó írta – egy pontyfajta tömegesen úszkált a tóban.*

Bright hévízi tudósításának talán legérdekesebb része a forrástó vizét levezető, gyorsan eliszaposodó patak medertisztításának eredeti módjáról szól: *Sokáig nagy ügyvel-bajjal járt a csatornának a rendbe tartása. De most nem kell semmi mást tenni, mint behajtani a bivalyokat. Az állatok hol előre, hol hátrafelé mozognak benne és kitépdesnek és letaposnak mindent, ami idővel eltöntené a csatornát.*

Hévízfürdő térképe 1811-ből

Gróf Festetics (I.) György 1819-ben bekövetkezett halála után a Hévízi-tó körül megszakadt minden komoly munka. A fürdőtelep hanyatlásnak indult. A lakosság ebben az időben a hévízi tavat az alkalmi fürdőzők mellett már csak „halászó” és „kenderáztató” tónak nevezete.

Szent András és Hévízfürdő 1853-ban

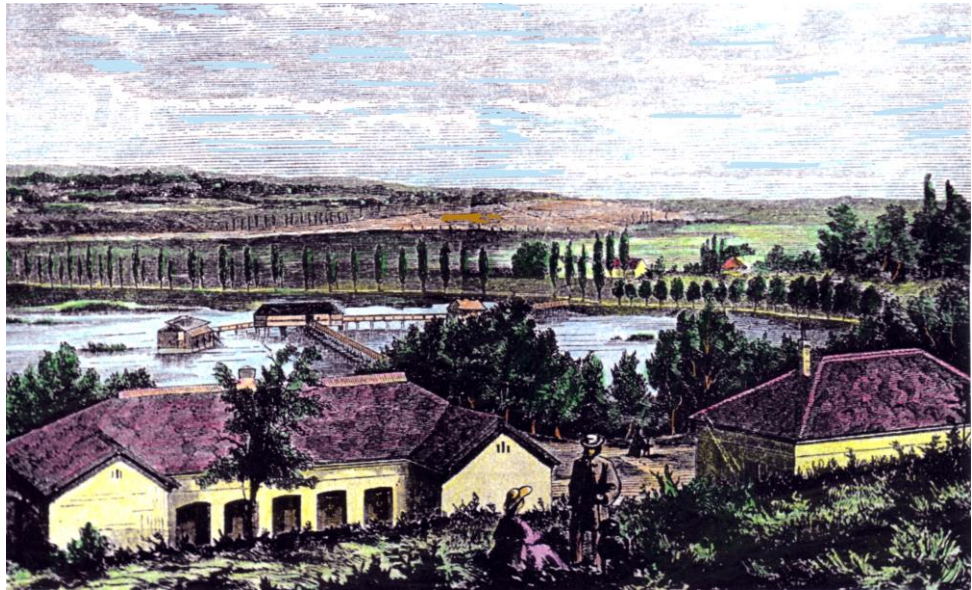
Így maradt Hévízfürdő az 1857. évi tagosításig. A tó nyugati dombja fölött az erdőirtás miatt kopár nyugati domboldal részben a Szent András-i gazdák,

és részben a veszprémi püspökség tulajdona volt. A fürdőtelep újabb kiépítésére csak azután került sor, amikor a Festetics-uradalom a Szent András-i közbirtokosságtól (1857) és a veszprémi püspökségtől (1868) csere útján megszerezte a nyugati oldal építésre alkalmas területét is. Ekkor vette kezdetét a fürdő fejlesztésének második időszaka.

A Festetics-uradalom nyomban megkezdte még 1858-ban a Hévíz-dombon a kopár domboldal fásítását, és 40 kataszteri holdnyi (23 ha) park telepítését. Ugyanebben az évben Festetics (II.) Tasziló (1815–1883, gróf Festetics György unokája) intézkedésére a domb aljának szilárd talaján a fürdővendégek elhelyezésére „megfelelő” vendégépületet emeltek. Ugyancsak 1858-ban építették a nyugati tópart fái között a 10–12 beteg részére készült ingyen *fürdőházat* is. Végül *kellő számú csinos fürdőkamrát* emeltek a tavon, a szükséges öltözőkabinokkal. Majdnem minden évben készült valami: 1860-ban

nyugatról is hidat vertek a fürdőépületekhez; 1864-ben a tó közepső fürdőépületétől keletre újabb fürdőházat emeltek; 1865-ben elkészült a harmadik szállóépület is a tó nyugati oldalán, az úgynevezett *Újtelepen*; (a mai Szent András Kórház helyén). 1866 tavaszán felépült az addig fennállott legbelső (északi) kis fürdőház helyén a külön női és férfiosztállyal ellátott úgynevezett tükörfürdő. Ekkor már 9 ezernél több fürdőjegyet adtak el nyaranta. A fürdő ekkor még csak nyáron működött, kályhák az épületekben nem is voltak. A vendégeket Keszthelyről ló vontatású társaskocsik szállították Hévízre, amelyek 20–25 perc alatt tették meg az utat a fürdőig.

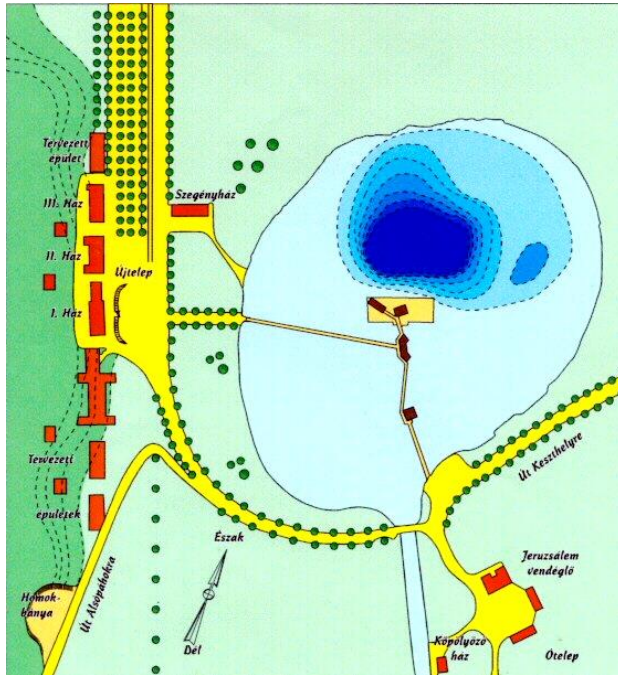
*Hévíz
fürdőtelep képe
1865 nyarán,
nyugat felől
tekintve*

A tófürdő dél-nyugati partja 1868-ban került a Festetics tulajdonában, amikor elkezdődtek a további építkezések. A későbbi Ferenc József ház alapjait (ma a Szent András Kórház D épülete) is ekkor tették le.

Miután a tó nyugati oldalán húzódó domboldal a Festetics-uradalomhoz került, 1868-ban a Hévíz-domb lábánál folytatták a szilárd alapzatú házak építését. Az 1870-es évekig egy sor *kőépület* készült el a kor romantikus stílusában. Ezek az I.-től VII.-ig számozott házak földszintes, hat-nyolcszobás épületek voltak a VII. ház kivételével, amely Hévíz *első emeletes épülete* volt. Ez a hét ház lett – különböző ráépítések és átalakítások után – a mai Szent András Reumakórház épületeinek alapja. Az 1870-es években épült fel az Újtelep északi oldalán a

fürdőtelep kis római katolikus kápolnája. Az 1877-ben felszentelt kápolnát 1964-ben a Termálfürdő (Télfürdő) építése miatt elbontották.

A hévízi fürdőtelep 1869-ben

A Festeticsek az 1880-as évektől a fürdőt bérbe adták. A bérlők a rövid bérleti idő miatt és a pillanatnyi haszon elvét tartva szem előtt, nem kezdtek nagyobb befektetésekbe. Bár mind belföldről, mind külföldről egyre többen érkeztek a fürdőtelepre, „kellő reklámozás hiányában” mégsem ismerték annyira Hévizt, mint amennyire megérdemelte volna. Pedig a fürdő –

gyógyhatása mellett – még valamivel kezdte felhívni magára a figyelmet. Lovassy Sándornak a keszthelyi gazdasági tanintézet tanárának kezdeményezésére 1898-ban kísérletek kezdődtek az Indiából és Afrika tropikus vidékeiről behozott tündérrózsák honosítására. A Hévízi-tó vize kiválóan bizonyult a telepítésre. Pár év múlva a virágok már a tó valódi, s tegyük hozzá, Közép-Európában eddig a szabadban még sehol sem látható díszül szolgáltak.

A vörös tavirózsa

A Hévízi tófürdő 1866 és 1905 között

Hévíz „gyógyfürdő” rangra emelkedik (1905-1914)

1905-ben Reischl Vencel keszthelyi sörgyáros vette 35 évre haszonbérletbe a fürdőt, a Szent András-i majort és az ehhez kapcsolódó gazdaságot. A hosszú lejáratú szerződés lehetővé tette, hogy a bérlő a fürdőtelepen komoly beruházásokat, átalakításokat hajtson végre. Reischl Vencel bérletével kétszeres feladatot vállalt magára. Nemcsak a fürdőt kellett kiépítenie, kényelmessé tennie, hanem megfelelő vendégforgalmat is biztosítania kellett. Magyarország előkelőségei ugyanis inkább a külföldi fürdőket kedvelték. Társasági körökben akkoriban jobban hangzott, ha valaki külföldön kezeltette magát, mint idehaza.

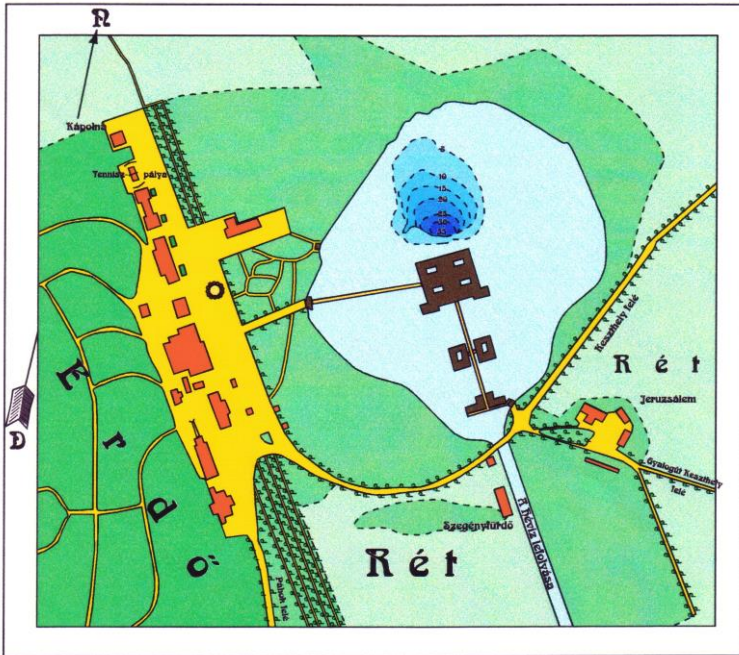
Reischl Vencel európai hírnevet, elismertséget akart szerezni a hévízi fürdőnek, ezért nem riadt vissza a nehézségektől. Pénzt, fáradságot nem kímélve minden megtett annak érdekében, hogy a fürdőt korszerű, a Monarchia európai hírű fürdőinek sorába emelje.

*Ifj. Reischl Vencel,
1905-ben 35 évre bérbe vette Hévízfürdőt.*

Megkezdődött tehát az építkezés. Hévíz mintha álmából ébredve minden eddigi mulasztását pótolni akarta volna, egyik évről a másikra országos hírnevet szerzett magának. Már 1905-ben megkezdődött a fürdőtelep feltöltése. Reischl az Újtelep (ma a Szent

András Kórház) épületsorának nagy részét átalakította, emeletet húzatott rájuk, modern szállókat, vendéglőt alakított ki bennük. A házsor északi és déli végén egy-egy új épületet is emeltek. 1908-ban épült fel a tó közvetlen közelében a 23 szobás Csányi-ház, s ugyanekkor emelték a vendégek jobb kiszolgálását szolgáló, vendéglátó, ajándéktárgyakat árusító épületeket is. 1909-ben elkészült a gyógyhelyek elengedhetetlen „Kúrszalon”-ja – fedett terasszal és kávéházzal –, amely hangversenyek, előadások, bálók és társadalmi összejövetelek színtere lett.

1905 után nagy változások történtek a tavon is. Megkezdődött a régi, rozoga, fél évszázados tavi fürdőházak felújítása. 1906-ban az addigi középső fürdőépület északi oldalának helyébe új, kupolás fürdőházat emeltek; modern tágas, első osztályú tükörfürdővel, számos nyílt és zárt kabinnal. A nyugati oldal felől 1860-ban vert hidat felszedték, és kissé északabbra 1907-ben új fedett hidat építettek helyette. Ekkor épült a Hévízi-tó oly jellegzetes fürdőbejárata, a két toronnyal. Ugyanebben az évben a központi épülettől délre kettős fürdőépület készült. Ez volt a II. osztályú fürdő. Ennek megközelítésére a déli oldalon új híd készült.

Hévízfürdő térképe 1908-ból

Az 1905-ben kötött bérleti szerződés nemcsak a Festetics - uradalom birtokában levő fürdőtelep kialakulását, hanem a szomszédos területek fejlődését is megszabta. Alsópáhok határában 1907-ben elkészült az un. Hévíz Szanatórium és Gyógyszálloda.

Hévíz - 1912

Reischl Vencel gyönyörű színes plakátot készített. A plakát Hévízt madártávlatból tünteti fel a fürdővel és az összes épületekkel. Fölötte derült ég mosolyog. A háttérben a sötétzöld fenyves-erdő s a vörös tetejű Sorg féle szanatórium a tájnak regényes képet kölcsönöz. A plakáton külön van feltüntetve a tükörfürdő női osztálya eleven fürdőélettel a Kurszalón. A dekorációt színes lótvuszvirágok képezik.

Hévízfürdő fejlődésével egy időben fejlődésnek indult Szent András község is. Szent András 1905-ben alig 44 - 45 házból álló kis község volt a dombtetőn, a templom környékén. Lakóinak száma 350 - 400 személy. A tó és a gyógyfürdő közelsége azonban már előre vetítette a nagyarányú fejlődés lehetőségét. 1909-től a község neve is megváltozott, a „híres” fürdő közelségére hivatkozva a település nevét Hévízszentandrásra változtatta. A közeledés következő lépése az volt, hogy 1914-ben Hévízszentandrás a tófürdő szomszédságában fekvő legelőjét (amelyet ma a Széchenyi utca, Vörösmarty utca, Park utca és Kölcsey utca határol) felparcellázták, és villatellekké alakították. A kiszakított 75 telken a háború kitörése miatt azonban csak később kezdődhetett meg az építkezés. Közben a fejlődés elismerését jelentette, hogy 1911-ben Hévízfürdőnek a belügyminiszter megadta a *gyógyfürdő jellegű település* címet.

A két világháború között (1914 – 1940)

Bár az 1914-ben kitört I. világháború a fürdőtelep hangulatán nem igazán érződött, – a fürdő továbbra is látogatott volt – a lendületes fejlődés megtorpant. 1923-ig szinte semmi nem épült Hévízen. A kényszerpihenő után 1923-tól azonban új erőre kapott a település, *újabb építkezési kampány* kezdődött. Az egykori közlegelő helyén szinte máról holnapra a földből nőtt ki négyzetes úthálózatával, északról délre haladó párhuzamos utcáival az új, modern Hévízszentandrás. „Egyszerű magyarokban majdnem csoda módra kelt itt életre a teremtés ösztöne, az alkotás vágya, és bár küzdeniük, dacolniuk kellett a jövő bizonytalanságával, a közönnyel, sokszor a gáncsoskodó akadékoskodással is, mégis megteremtették ezt a fürdőközséget.” Emeletes épületek, villák, kertés házak, mozi, posta, sok üzlet és bolt épült. 1926-ban Hévízszentandrás községben már ötször annyi lakás volt, mint a fürdőtelepen.

Épülnek a villák, panziók a mai Petőfi, Rákóczi és Erzsébet királyné utcákban (1925)

A két világháború között Hévíz jelentősége egyre nőtt: mivel a trianoni békekötés

után elcsatolták a fürdőhelyeket is, Hévíz Magyarország legjelentősebb fürdőjévé vált. A tó körül is folytatódtak az építkezések: 1926-ban kiépült a *strandfürdő*, egy évre rá pedig az emeletes *strandépület* a tó északi partján. Ezekben az években készült el a tavon a *fedett fürdőház*, a központi épület keleti

oldalán (a mai napozó helyén). Az épület 1931/32-ben vasszerkezetre szerelt üvegtetőt kapott, így teljesen fedetté, zárttá vált. Ekkoriban a fürdő már 16 ezer vendéget fogadott egy év alatt.

A tófürdő északi oldalán 1926-1927-ben épült meg az un. „strandfürdő”

Az 1920-as évek közepén kezdődött a nagy üdülők építése is. A postások, a csendőrség, a honvédség, a vasutasok, a pénzügyőrök ezekben az években kezdték el gyógyüdülők alapozását.

Hévízfürdő 1931. A kép háttérében látható, ahogy épül a mai városközpont – villák, éttermek, szállodák

A tó fölött 1932-ben megépült az első fedett fürdő. A vasszerkezetű, görgőkön álló üvegtetőt jó idő estén szét lehetett húzni

Az 1930-as években már 7 szálloda és 12 vendéglő, valamint 40 villa állt a községben,

1936-ban 700 volt a vendéglátásra berendezett szobák száma. A községben elterjedtek a vendégforgalomra specializálódó iparágak, mint a vendéglős,

hentes-mészáros, borbély, ételkifőző és pék. Megjelentek a különféle kereskedések, mint a vegyes és csemegekereskedés, óra-ékszer és díszmű árusok.

A vendégeket – ahogy azt a korabeli ismertető írta – ellátták a kényelem és szórakozás számos lehetőségével: *Térzene délelőtt és délután 2–2 óra. Gyógyterem, olvasóterem, napilapok, könyvtár. Fürdősétány, park, gondozott sétautak. Országos hírű cigányzenekarok a vendéglőkben és kávéházakban. Naponta magas színvonalú hangversenyek, színműelőadások, kabarék, fővárosi művészek szereplésével. Állandó mozi. Délután és este több helyen tánc. Kölcsonkönyvtárak. Táncanfolyamok. Teniszpályák.* Az ismertető gazdag társasági életről tanúskodik.

Hévízszentandrás – magyar szemmel nézve – „amerikai” méretű fejlődése halaszthatatlanná tette az utcák rendezését és a gyalogjárók kiépítését, a víz- és szennyvízrendszer kiépítését. 1923-ban áramot kapott a település, 1925-ben megkezdődött az utcák rendezése, járdák, árkok építése, két év előkészítő munka után 1928-ban kölcsönből elkezdődött a víz- és szennyvízrendszer kiépítése. Az 1929-től 1933-ig tartó gazdasági világválság azonban nagyon nehéz helyzetet teremtett a kölcsönből építkező Hévízszentandrásiak számára.

Nagyon nehezen tudták a kölcsönöket visszafizetni még úgy is, hogy a vendégforgalomra nem lehetett panasz. Az öt hónapig (május elejétől szeptember végéig) tartó fürdőidény alatt kellett megkeresniük ugyanis az egész évi törlesztő részleteket.

Vajda Ákos (1882 – 1950) 1907 és 1940 között Hévízszentandrás jegyzőjének nagy szerepe volt Hévízszentandrás kiépülésében, közművesítésében

A II. világháborút megelőző időszakban és a háború első éveiben megszorodtak a német és osztrák vendégek. Az idegenforgalom nem csökkent. Nem véletlen, hogy Vajda Ákos, a község jegyzője így ír

1939-ben: *... nem félünk sem a külpolitikától sem Szoboszlótól ... Hévíz továbbra is Hévíz marad, a magyar föld egyik természeti csodája és a magyar élet patinás gyógyhelye. Gyógyító ereje, portalan, balzsamos levegője, berendezettsége, szép környéke, úri nyugalma utánozhatatlan, verhetetlen.*

Ha a két világháború közötti „boldog béke évekről” szólunk, nem feledkezhetünk meg a kor híres hévízi fürdőorvosairól. *Schulhof Vilmos* (1874–1945) 1906-tól fogva gyakorló fürdőorvos volt Hévízen, ahol 1908-ban szanatóriumot alapított, 1911-ben a mozgáskorlátozott betegek számára ún.

Zander Intézetet létesített, ahol elektroterápiás, laboratóriumi és röntgendiagnosztikai vizsgálatokat tudtak végezni. Nagyon sokat tett azért, hogy Hévíz mint gyógyfürdő ismertté váljon. Testvérébátyja *Schulhof Ödön* (1896-1978) 1923-tól Vilmos hévízi Zander-intézetében kezdte meg működését. Itt dolgozott 1948-ig mint röntgenorvos és fizioterápiás szakorvos, a laboratóriumi diagnosztikai vizsgálatok vezetője, előbb mint bátyja munkatársa, később pedig mint helyettese és utódja. 1920-ban került Hévízre *Dr. Moll Károly* (1889-1982) fürdőorvos, aki 1932-től Hévíz gyógyhely vezető fürdőorvosa lett s gyógyította a reumás, köztük isiászos betegeket. A fürdő gyógytényezőinek felismerésével, kivizsgálásával szerzett magának hírnevet. 1939 és 1944 között Magyar Balneológiai Egyesület főtitkára, s ezáltal egyre meghatározóbb szerepet játszott a hazai fürdőkultúra kialakításában.

Dr. Schulhof Vilmos (1874-1945) 1905-től 1944-ig a keszthelyi gettóba történt elhurcolásáig Hévíz fürdőorvosa

Hévízszentandrás és Hévízfürdő egy 1938-ban készült térképen

A II. világháború évei (1940 – 1945)

1940. április 1.-től – miután a Reischl család 35 évre kötött bérleti ideje lejárt – a fürdőtelep a szállodákkal és a szanatóriummal együtt ismét a tulajdonos, a Festetics-család házi kezelésébe került. A szanatórium vezetésére az uradalom Hévíz akkori főorvosát, dr. Moll Károlyt bízta meg, akinek működése iránt több évtizedes tapasztalata alapján a Festetics család a legteljesebb bizalommal volt. *Festetics (III.) György* herceg felesége az idegenforgalom nagy jelentőségét ismerő sziléziai származású grófnő, *Haugwitz Mária*, külföldi érdekcsoportok bevonásával nagyszabású fejlesztést vett tervbe. De Herceg Festetics (III.) György titkos tanácsos, felsőházi tag 1941. augusztus 4-én 59 éves korában váratlanul meghalt. A hitbizományt kilenc hónapos György nevű fia örökölte, akinek nevében anyja, mint törvényes és teljhatalmú gyám vette át az uradalom ügyeinek intézését.

Közben Hévízszentandrás község a folyamatos építkezések következtében szinte teljesen összeépült nemcsak a fürdőteleppel, hanem Egreggyel is. Ennek következtében 1943-ban Hévízszentandrás és Egregy község megkapta az engedélyt, hogy *Hévíz* elnevezés alatt egyesüljenek. A miniszteri rendelet azonban a háború miatt csak a háború után lépett hatályba. Hévízszentandrás és Egregy 1946. január 1-i hatállyal Hévíz néven egyesült.

A háborús években bevezetett szükségintézkedések az érezhető áruhiány ellenére a fürdőközségben próbált az élet továbbra is a megszokott kerékvágásban haladni. Folyt az iskolai oktatás, ahol a hazafias nevelés mind nagyobb hangsúlyt kapott.

Hévíz a háborús években nemcsak, hogy látogatott volt, de állandóan telt házzal dicsekedhetett. Bár a telep egy részét a sebesült katonák foglalták el, a nagyobb részt azonban továbbra is az üdülni, pihenni, gyógyulni vágyó emberek töltötték meg. *"Az is igaz, hogy egy kicsit mások a háborús évek fürdőszézonja: elmaradt az italos, ricsajos, dzsesszel, dizőzzel fűtött hajnali bálélet, de az ide gyógyulni járók túlnyomó részének tetszett és jólesett a hangfogóval csendesített Hévíz."* – írta egy korabeli újság.

1943-tól, a hadi események rosszabbra fordulásával már a hévízi fürdőtelep szinte összes szállodája hadikórházként működött, 525. számú Hévíz Hadikórház néven. A sebesült katonák támogatására, segítésére 1943. június első napjaiban a hévízszentandrasi és egregyi lakosokból, főleg a köztisztviselőiben álló személyek feleségeinek részvételével megalakult a hévízi 525. sz. Hadikórház *Bajtársi Szolgálat*a, mely feladatának tekintette a katonák érdekében a társadalmi összefogás megteremtését. Hévíz szívügyének tekintette a Bajtársi Szolgálatot, a sebesült katonák segítését. Pénzjuttatásokkal, előadásokkal, műsorokkal kedveskedtek a katonáknak. A hévízi és keszthelyi intézmények, egyesületek, a környékbeli falvak (Alsópáhok, Felsőpáhok, Egregy, Cserszeg, Tomaj, Karmacs, Sármellék, Rezi) küldöttségei szinte egymással versengve látogatták

és látták vendégül a sebesült katonákat, étellel, itallal és műsorszámokkal kedveskedve nekik.

Kívánsághangverseny a sebesült katonák és a vendégközönség számára a fürdő parkjában (1943. július 28.)

A frontról érkező egyre rosszabb hírek, a közeledő front hatására az 1944-es évben a fürdő „forgalmát” szinte már csak a sebesült katonák jelentették. Hévízfürdőn 1944-re több épület igénybevételével már kétezer ágyas hadikórház működött.

1944 májusában elkezdődött a vidéki zsidók gettóba költöztetése, majd júliusban a német koncentrációs haláltáborokba való szállítása. Hévízről két lovas-szekér szállította Keszthelyre a zsidókat, összesen 15 főt. Akik között ott volt Dr. Schulhof Vilmos fürdőorvos is. A keszthelyi gettó lakóit 1944. júniusának végén a zalaegerszegi gyűjtőtáborba szállították, ahonnan 1944. július elején indították útnak Auswitzba, a haláltáborba. A 15 elhurcolt hévízszentandrászi ember közül csak ketten tértek vissza. A többiek – Dr. Schulhof Vilmossal együtt – a koncentrációs táborokban vesztették életüket.

1944 őszén Pécs felől német csapatok érkeztek Hévízre. A nagyobb magánházak, üdülők német katonákkal teltek meg. 1944 októberétől 1945 márciusáig a hévízi hadikórház is a németek felügyelete alatt állt, de a kórházban a németeken kívül magyar és szlovák katonákat is ápoltak. Az Ella-villában működött a szanatóriumi rész, megfelelő volt az étkeztetés, bár az élelmiszerraktárt akkor már többször is feltörték.

A katonai helyzet súlyosságát jelezte, hogy már a leventékre is igényt tartott a hadsereg. A hévízi és egregyi leventéket 1944. december 8-án rendelték össze és vitték először Pápára, majd a front előrehaladtával Németországba.

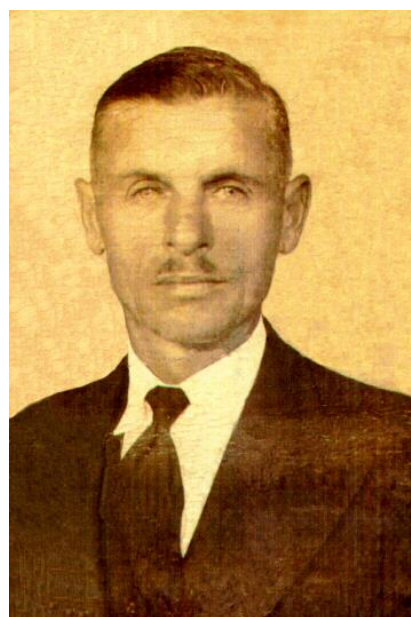
Amikor 1945. márciusában elterjedt a hír, hogy a szovjet páncélosok már Balatonszentgyörgyön vannak, a németek Hévízen is összepakoltak. A hidakat felrobbantva maguk után, Alsópáhok irányába elvonultak, miközben ahol tudták összeszedték és elhajtották az igásállatokat. A németek a községben csak csekély létszámú hátvédet hagytak, akik március 27-én este szintén elhagyták a települést Alsó- és Felsőpáhok irányába. Március 27-ről 28-ára virradó éjszaka a cserszegtomaji Biked-tetőről már a szovjet tüzérség lőtte az egregyi domboldalt, majd az éjszaka folyamán szivárogtak be a katonák Egregyre kelet, észak-kelet felől. Az emberek a pincékbe, maguk építette bunkerekbe menekülve várták a fejleményeket. Egregyről a szovjet csapatok hamarosan tovább vonultak, pár egregyi embert magukkal tartva, akiknek a lőszer szállításában kellett segíteniük. Őket a Zala folyón való átkelés után engedték csak vissza.

Hévízszenetráson 1945. március 28-án — nagypénteken — reggel hét óra után Egregy felől tűntek fel a szovjet 27. hadsereg első katonái. A Zrínyi és Móricz Zsigmond utcán minden ellenállás nélkül vonultak be. Az előőrsök megjelenése után kezdődött meg a hadsereg bevonulása, majd egy részük tovább vonult Alsópáhok felé. Másik részüket a kórházban és magánházaknál szállásolták el. A hadműveletek során, Hévízen nem estek különösebb károk, csupán a víztornyot érte aknatalálat. Igen súlyos volt azonban a közellátási helyzet. Só, cukor, gyufa, petróleum mutatóban sem akadt. Megszűnt az élet- és vagyonbiztonság. A „felszabadító” szovjet Vörös Hadsereg a győztes jogát megpróbálta mindenhol érvényesíteni.

Hévíz és Egregy a második világháborúban a frontokon és a haláltáborokban összesen 36 főt veszített. A haláltáborokból 13 hévízi zsidó nem tért vissza, köztük a kereskedő Singer család 5 tagja, a 2 szülő és 3 gyermekük.

A községben a front áthaladásának heteiben egy német és két magyar katona halt meg. Két 10 éves hévízszenetrási gyerek 1945. február 27-én gránátrobbanás áldozata lett. 1945. április 4-én, hazánk németektől való felszabadulásának hivatalosan sokáig ünnepelt napján egy bombatámadás szilánkjai végeztek Egregyen Dombi Istvánnal, a volt egregyi bíró öccsével. Négy nappal később egy bombaszilánk újabb életet oltott ki Hévízszenetráson.

*Horváth Gyula Hévízszenetrás bírója
1940 és 1945 között*

A politikai rendszer változása a II. Világháború után (1945 -1949)

A front áthaladását követően Hévízen is megkezdődött a pártok (Független Kisgazda Párt, Szociáldemokrata Párt, Kommunista Párt, Paraszt Párt stb.) megalakulása. A helyi pártok képviselőiből alakult meg a Nemzeti Bizottság, melyben minden párt két-két taggal képviseltette magát az első választásokig. 1945 nyaráig – amíg a közigazgatási apparátus ki nem épült – a Nemzeti Bizottság államhatalmi és igazgatási funkciókat is gyakorolt. A közigazgatási rendszer kiépülése során a körjegyzői teendők ellátásával *Szávai Józsefet* bízta meg. A politikai életben – így Hévízen is – lépésről lépésre a kommunista párt vette kezébe az irányítást, hiszen megkülönböztetett helyzetben voltak a Vörös Hadsereg megjelenése óta. Az ő kezükbe került a gazdaság, a rendfenntartó

szovjet vezetés csak bennük bízott meg. Gazdasági mozgástere szinte csak a kommunistáknak volt, amit természetesen a politikában is érvényesíteni akartak.

Szávai József 1945 és 1950 között Hévíz körjegyzője, 1956. októberében, a forradalom idején a Forradalmi Tanács elnöke

1945 áprilisában Hévízen is megalakult a Földigénylő Bizottság, számba vették a szétesztható földeket, összeírták a földigénylőket. A földreform során Hévízen összesen 102 kat. hold földet és 108 házhelyet osztottak ki.

A község legfontosabb éltető eleme 1944-ig a fürdővendég-forgalom volt, mely a front közeledésével természetesen teljesen megszűnt. Sőt az elkövetkező évek vendégforgalma is hosszú időre megbénult, mert a vendéglátó üzemek, szállodák, panziók kifosztva, feldúlva üresen tátongnak, tulajdonosaik kétségbeejtő helyzetbe kerültek, a rájuk nehezedő közszolgáltatásokat képtelenek voltak teljesíteni.

A front áthaladása után a szovjet hadsereg Hévízfürdőt lefoglalta és a civil lakosság mellett csak a bolgár katonák fürdését engedélyezte. A szállodák felett is csak a szovjetek rendelkeztek, amiket a németekhez hasonlóan szintén hadikórházként használtak. A katonaság igénybe vette Hévízen az összes vendéglátó üzemet és magánvillát is. Az 1946. június 27-ig tartó katonai megszállás következtében a kizárólag vendégforgalomra berendezkedett község lakossága minden jövedelem és kereseti lehetőség nélkül tengette egyik napról a másikra életét, anyagi forrásai kimerültek.

Még Hévíz katonai megszállása alatt 1945. április 25-én a Hévízi Nemzeti Bizottság kimondta, hogy a külföldön tartózkodó kiskorú herceg Festetics (IV.) György tulajdonát képező hévízi fürdőüzemet a gyógytóval, a hozzá tartozó összes felépítménnyel, parkokkal együtt községi tulajdonba veszik át. A tófürdő tulajdonjogának megtartásáért a Festetics család is harcba szállt, de a politikai viszonyok eltolódását követően a kommunista párt kezébe kerülő Elhagyott Javak Kormánybiztossága 1948 március végén Hévízfürdőt mint közérdekű üzemet állami kezelésbe vette. Az államosított fürdőből pedig létrehozták a

Hévíz-gyógyfürdő

Nemzeti Vállalatot. A vállalat orvosi vezetéssel az Egészségügyi Minisztérium a fővárosba távozott Dr. Schulhof Ödön helyett Dr. Moll Károlyt bízta meg.

A tófürdő az 1940-es évek végén

A nagyobb hévízi magánépületek államosítása már a fürdő állami tulajdonba vétele előtt megkezdődtek. A kisebb panziók, üdülők államosítására azonban csak 1949. június 28.-án került sor, minden előzetes bejelentés nélkül. Az összes államosítás alá kerülő háznál egyidőben jelentek meg ekkor a végrehajtók az épület átvételére. Ezen az egy napon 35 épületet államosítottak Hévízen a hatóságok, és adták át az ingatlanokat a Magyar Államkincstár javára, a Hévíz Gyógyfürdő Nemzeti Vállalat kezelésébe.

Az országban évek óta tartó politikai harc eldőlt a kommunisták javára. Hévízfürdő állami kézbe kerülésével a vendégkör is megváltozott. A nyugati vendégek teljesen elmaradtak, Hévízfürdő szállodáit, panzióit – ahogy egy korabeli újság írta – „az arra legilletékesebbek vették birtokukba; a munkában élenjáró ipari munkások és a mezőgazdasági beszolgáltatás terén a legjobb eredményt elért parasztok pihenhették itt ki fáradalmaikat.” A Hévíz egész területén állami tulajdonba került szállodákat és panziókat 1949 júniusában a szakszervezetek kezelésébe adták, üdültetés céljára.

Bár Hévíz nagyközségi rangját már ekkor is főként idegenforgalmi szerepének köszönhette, ekkor még a termelő ágazatok is fontos szerepet játszottak a község életében. Az 1949. január 1-i állapotoknak megfelelően az 1598 főnyi lakosság 36,9 százaléka a mezőgazdaságban, 33,3 százaléka pedig az iparban kereste meg a kenyerét.

Hévíz Magyarország szakszervezeti gyógyüdülő-központja (1949-1956)

Az Elnöki Tanács a Magyar Függetlenségi Népfront kezdeményezése alapján a tanácsválasztásának időpontját 1950. október 22. napjára tűzte ki. A választás eredményeként Hévízen is *megalakult a Községi Tanács*. A községi tanács végrehajtó bizottságának Hévízen is az egyik központi és állandóan napirenden tartott kérdése a mezőgazdasági munkák állása, a begyűjtés, a begyűjtési tervek maradéktalan biztosítása, illetve a megadott rendelkezések alapján a tervszámok helyes felosztása volt. Nem akadt az évnek olyan hónapja, amikor ne foglalkoztak volna begyűjtési kérdésekkel. A munkák elvégzését, a begyűjtés eredményesebbé tételét szolgálta a versenymozgalom. 1952-ben 281 paraszti gazdaság volt Hévízen. Az embereket az erőszakos TSz szervezés mellett nemcsak a beszolgáltatás nyomorította, hanem a termelést és a kereskedelmet megkötő kommunista ideológia és az ebből adódó üres polcok sora a Népboltban, a Földművesszövetkezet üzletében. A község fejlődése lassan haladt előre. A tanács a begyűjtéssel, a mezőgazdasági munkák

ellenőrzésével a magán szektor leépítésével volt elfoglalva, kevés ideje és pénze maradt a község fejlesztésére. Az emberek elégedetlensége az egész országban érezhető volt.

A Hévízi-tó 1952-ben

1952. január 1-jén az Egészségügyi Minisztérium a fürdőtelep épületeiben a *Hévíz-gyógyfürdő Nemzeti Vállalat* átalakításával létrehozta a *Hévízi Állami Gyógyfürdőkórházat*, amelynek első igazgatója – 1955-ig, haláláig – *Dr. Dobrossy Béla* volt. A kórház másik, messze földön híres orvosa ezekben az évtizedekben továbbra is *id. dr. Moll Károly* volt. Az általa 1953-ban feltalált súlyfürdő ma már széles körben ismert, mint a derékfájások, porcsérv, ischia gyógyítóját..

A dr. Moll Károly által bevezetett súlyfürdő tovább emelte Hévíz hírnevét nemcsak az országon belül, hanem külföldön is.

Dr. Moll Károly 1980-ban így emlékezet vissza a negyed századdal azelőtti eseményekre: Két amerikai orvos jött rá arra, hogy az isiász nem ideggyulladás, hanem idegbecsípődés. Ezt követően kezdték az isiász embereket „széjjelhúzni”, s ez bizony nem volt kellemes beavatkozás. Megvallom, én is szerkesztettem ilyen „kínzóeszközöket”. Aztán 1953. tavaszán egy hajnalon hirtelen megvilágosodott előttem valami. Miért ne lehetne ezt a

víz alatt csinálni? – kérdeztem magamban. A Hévízi Kórház asztalos műhelyében 1-2 nap alatt megszületett az első úszó súlyfürdő, kis tutaj képében, amin két beteg lógott, 2-3 db 5 kg-os súllyal a derekán vagy a bokáján, ami lehúzta, „kinyújtotta” őket. Ennek így semmi kellemetlen hatása nem volt.

Dr. Moll Károly a súlyfürdő feltalálója

Az Állami Gyógyfürdőkórházban az 1950-es évek végén évenként 4200-4500 beteget kezeltek. A Hévízi-tó vízhozamának viszonylag pontos mérése 1950-ben kezdődött meg. A hozamot ekkor még a lefolyó-csatornában leúsztatott parafa sebességéből és a csatorna keresztmetszetéből számolták ki. Az így mért adatok alapján a tó vízhozamát 1950-ben 606 liter/másodpercben határozták meg.

A dr. Moll Károly által 1953 tavaszán feltalált súlyfürdő próbája a Hévízi-tavon

Hévízen 1948-1949-ben, az államosítások során szinte minden nagyobb épületet, szállodát a SZOT (Szakszervezet) kapta meg kezelésre az államtól. Így a nem

szakszervezeti beutalóval érkező magyar vendégek és a külföldiek – akik ekkor szinte kizárólag a szocialista országokból érkeztek – elszállásolása nagy gondot okozott. Az egyre nagyobb számban érkező vendégek megfelelő ellátására nem volt felkészülve Hévíz, amely a két világháború között legfeljebb 1400-1500 fürdővendég kényelmes itt tartózkodására volt berendezve. Az üdülővendégek száma a fürdő államosításával tíz év alatt fokozatosan 3-4-szeresre emelkedett, egyszerre 5-6000 ember üdült Hévízen a természetes igények, a kényelem minimális feltételei között.

Az 1956-os forradalom és szabadságharc

A fennálló politikai rendszerrel szembeni elégedetlenség 1956 elején már az egész országban érezhető volt. Az emberek a Szabad Európa rádiót hallgatták, hogy megbízható hírekhez jussanak a Magyar Rádió propaganda műsorai helyett.

Az 1956 október 23-án kitört forradalom eseményeiről a vidék elsősorban a rádióban közölt felhívásokból, majd a szabad helyi sajtóból értesült. 1956 október 27-én alakult meg Hévízen a Forradalmi Tanács kilenc fővel. A Tanács elnökének *Szávai Józsefet* a község volt jegyzőjét választották. A Forradalmi Bizottsággal egyidőben közel 80 fővel megalakult Hévízen a Nemzetőrség is. A Hévízi Forradalmi Tanács a rádióban elhangzó „Budapest éhezik” felhívásra két élelmet szállító teherautót indított a főváros megsegítésére. Az autók burgonyát, cukrot, diót, almát, zsírt vittek a Lehel útra a Béke téri óvoda és bölcsődébe berendezet forradalmi központba.

A Hévízi Forradalmi Tanács lakásokat utaltak ki a rászoruló hévíziek számára. Hévízen a forradalom alatt komoly utcai megmozdulás nem volt. Az emberek a rádiót hallgatták, a férfiak az erdőre jártak dolgozni.

Az 1956. november 4.-i orosz bevonulás, a forradalom leverése után még napokig működött Hévízen a Forradalmi Tanács. A helyi posta dolgozóinak segítségével a tanács tagjai pontosan tudták, az orosz tankok jövetelének idejét és irányát. A túlerő láttán a Hévízi Forradalmi Tanács is belátta az ellenállás értelmetlenségét, majd pár nap múlva leadták fegyvereiket a hatalom új (rég)i képviselőinek. A megtorlást megelőzve a fegyverhez jutottak listáját még időben elégették a Forradalmi Tanács tagjai.

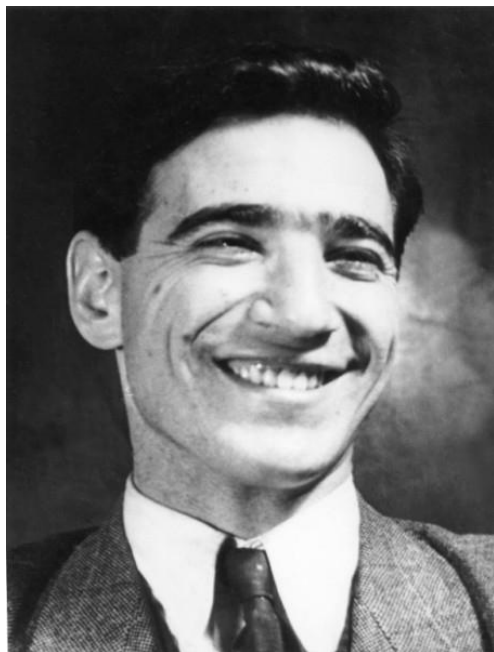
A csendes ellenállás egyetlen „tetten ért” megnyilvánulása csupán annyi volt Hévízen, hogy 1956. december 9-én 2 db kézzel, nyomtatott betűvel írt plakátot tett (valaki) ki a községben, „le a Kádár-kormánnyal” felirattal. A plakátot a rend őrei rövid úton eltávolították.

„Ellenforradalmi“ tevékenységet Hévízen két embernél állapított meg később a bíróság. Államvédelmi tiszték letartóztatására adott utasítást – a vád szerint – *Szávai József* és *Ambrózi József*, amiért Szávai Józsefet 1957-ben 6 hónapra közbiztonsági őrizetbe vették, majd rendőri felügyelet (ref.) alá helyezték. 1957-ben Ambrózi Józsefet is őrizetbe vették és a bíróság 1 évi börtönre ítélte.

A forradalom ideje alatt elkövetett „bűneiért” egy Hévízhez kötődő embert is kivégeztek a forradalom után, a Győri Színház Jászai-díjas főrendezőjét, *Földes Gábort*, aki elemi iskolái egykor Hévízszentandrason végezte.

Földes Gábor (1923-1958) színész, főrendező elemi iskolát Effinger Károly tanítványaként végezte Hévízszentandrason. Ezt követően a keszthelyi premontrei gimnáziumban tanult, majd a Színművészeti Főiskolán fejlesztette tovább vele született tehetségét. 1951-ben került a győri színházba, ahol hamarosan főrendező lett. 1956. október 25.-én a Forradalmi Értelmiségi Tanács vezetőjévé választották, feladatot vállalt a Győri

Rádióban. 1956. október 26.-án Szigethy Attila, a győri Forradalmi Bizottság elnöke kényes feladattal küldte Mosonmagyaróvárra, ahol a délelőtti ÁVÓ-s vérengzés miatti feszültséget kellett lecsillapítania. Feladatát sikerrel oldotta meg, a szabadságharc bukása után mégis főleg ezért fogták perbe. A városszerte tisztelt, magát mindvégig magyarnak és szocialistának, kommunistának valló művészbent kétszer is kiengedték a börtönből. Nem menekült, sem emigrált, bízott ártatlanságában és az igazságszolgáltatásban.

Szigethy Attila öngyilkosságát követően ő lett a győri kirakatper áldozata. Nem akárhik, Marosán György és Kádár János ígerte meg közbenjáró kollégájuknak, többek között Major Tamásnak, Kiss Manyinak hogy, Földes Gábor élete megmarad. A koncepciók vádak alapján 1958. január 15-én mégis kivégezték. A tárgyaláson is kitartott elvei mellett, a halálos ítélet kihirdetésekor pedig nem kért kegyelmet. Sírja a Kerepesi temető 301-es parcellájában található.

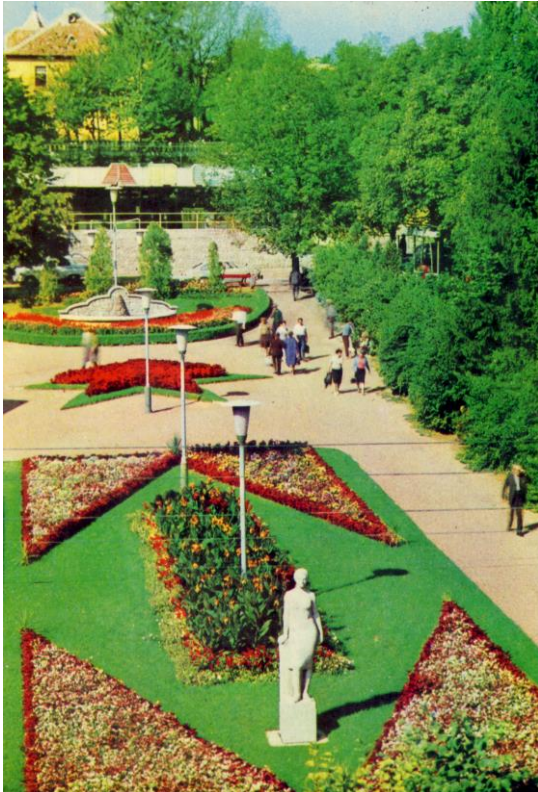
Földes Gábert (1923-1958) 1958. január 15-én végezték ki. Sírja Budapesten a Kerepesi temető 301-es parcellájában található.

A Kádár-korszak szocializmusában (1957-1990)

A forradalom és szabadságharc leverése után novemberben Hévízen is megalakult a Magyar Szocialista Munkáspárt, az MSZMP, átvették a község politikai vezetését, segítették a Tanácsrendszer újjáalakulását. Az új *Tanács Végrehajtó Bizottsága (VB)* 1956. november 22-én ült össze először. A forradalom utáni első *tanácsülés* összehívására 1957. március 30.-án került sor. A községben fellelhető hiányosságok feltárásában és a fejlődés irányának meghatározásában sokat segített a *Hévízi Hazafias Népfront* átfogó községfejlesztési javaslata, amely akkor szokatlan szókimondással mutatott rá a községben felhalmozódó hibákra; „*Hévíz az ötvenes évekre kinőtte régi, még a két Világháború forgalmára tervezett „ruháját”*. Az évek során a beutaltak nagy számát, a növekvő forgalmat nem kísérte a folyamatos felújítás, az infrastruktúra (víz-, és áramellátás, csatornázás, út- és járdaépítés) fejlesztése.”

A községfejlesztés aktuális feladatairól naponta egyeztetett a párt és a tanács. Az MSZMP helyi szervezetének csúcsbizottsága több alkalommal beszámoltatta a községi tanács végrehajtó bizottságát a végzett politikai, gazdasági és kulturális munka eredményeiről és hiányosságairól.

Az anyagi lehetőségek hiánya miatt a legnagyobb „fejlődést” a község a parkosítása terén érte el. 1965-től – a verseny kiírása óta – Hévíz a „Virágos Veszprém Megyéért” mozgalomban szinte minden évben az első helyezést érte

el. A másik – nagyobb beruházást nem igénylő – feladat volt a megnövekedett autó- és motorforgalom miatt a tóhoz közel egy parkoló terület (a későbbi Nagyparkoló elődjének) kialakítása.

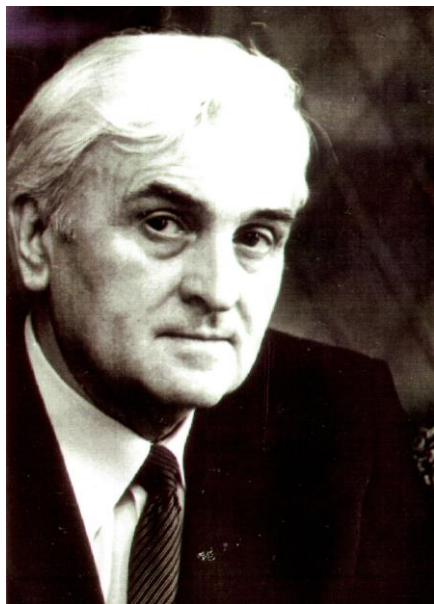
Felszabadulás tér – (a mai Moll Károly tér) 1965-ben. Hévíz szépségéhez, sokak által kedvelt bájához a '60-as években nagy mértékben hozzájárultak a szép parkok, virágok, a sárga gyöngykavicsal felszórt közterületek.

Az 1960-as években némiképpen növekedtek a fejlesztési lehetőségek, a lakosság életszínvonalában is növekedés volt tapasztalható. Hévízen történő változások hatására a Minisztertanács Hévíz községet 1970. január 1-től

nagyközséggé nyilvánította. Jellemző volt a családi házak építése mellett a tartós fogyasztási cikkek (TV, rádió, háztartási gépek, gépjármű) növekedése is. 1970-ben már a lakások felében volt televízió, háromnegyedében rádió. 1973-ban 281 családnak volt személygépkocsija.

Hévíz terjeszkedése ezekben az években elsősorban a Kossuth és Vörösmarty utca közötti valamint a Móricz Zsigmond és Kisfaludy utca által határolt területrészek felé történt. 1974-ben adták át a Korányi utcai OTP lakásokat. 1974-ben kapott nevet a Jókai, Hunyadi, Madách, Csokonai, Balassi Bálint, Bem József, Katona József, Veres Péter, Dózsa György, Martinovics, Váczi Mihály, Korányi Frigyes utca. 1981-ben nyitották a Szabó Lőrinc, Budai Nagy Antal, Mikes Kelemen utcát.

Az 1970-es 1980-as évek legjelentősebb eredménye volt, a *Klubkönyvtár* megépülése 1975-ben, a *Postahivatal* és a *Sugár utcai óvoda* átadása 1976-ban, 1977 végére elkészült az autóparkolóban a *pavilonsor*, 1981-ben elkezdődött a Semmelweis és Korányi utca közötti területen az „angol” házak építése, 1984. szeptemberére megépült az *iskola új szárnya*. Ily módon 16 tanterem céljára alkalmas helyiség áll az oktató-nevelő munka rendelkezésére. 12 új helyiséggel bővült az iskola. 1985. augusztusában megnyílt a régi mozi helyén a *Fontana Filmszínház és Üdülőhelyi Klub*. A Világbanki támogatás lehetővé tette, hogy 1985-től Keszthely és Hévíz területén megindulhasson a *gázellátás*. A további önerős építkezéseknek köszönhetően folyamatosan bővült a hévízi hálózat és növekedett a fogyasztói létszám. 1988. októberében új *sportcsarnokkal* gazdagodott a hévízi általános iskola.

Az 1956-os forradalmat követően a tófürdő és a gyógyfürdőkórház problémáiról is szabadabban lehetett beszélni. Arról, hogy Hévíz, mint gyógyfürdő korszerűtlen. A fürdővendégek száma tíz év alatt 3-4-szeresre emelkedett új létesítmények nélkül, a kényelem, a pihenés rovására.

Strecker Ottó, 1959 és 1987 között a hévízi gyógyfürdőkórház igazgatója

1959. június 15.-től az Egészségügyi Minisztérium *dr. Strecker Ottót* nevezték ki a Hévízi Állami Gyógyfürdő-kórház igazgatójává.

Dr. Stecker Ottó nagy elszántsággal fogott munkához. Elhatározta a gyógyfürdő-kórház teljes felújítását és korszerűsítését a gyógyhely folyamatos üzembe tartása mellett. Bejárta először Csehszlovákia, majd Ausztria összes monarchiabeli híres fürdőhelyeit, tanulmányozta azok szervezeti működését, tapasztalatokat nyerjen a fürdőélet múltjáról, jelenéről, felhasználva ezt Hévízfürdő jövőjének kialakításához.

Hévízfürdő az 1960-as évek elején

Az igazgató irányítása alatt a tófürdő és kórház épületeit folyamatosan felújították, 1964 és 1968 között pedig megépült az ország akkor legmodernebb 1000 személyes fürdője, a *Termálfürdő (Télfürdő)*, hogy ezzel megszüntessék a téli fürdőzés és gyógykezelés gondját. Az épületet a korszerű balneoterápia minden eszközével felszerelték, a betegek *komplex terápia kezelésben* részesülhettek.

Az 1968-ban átadott Télfürdő

A 340 ágyas Állami Gyógyfürdőkórházban évente 3-4 ezer embert gyógyítottak az orvosok, közben naponta átlagosan 5000 járóbeteg fogadtak az ambulancián. A kórház egészségügyi centruma lett a Hévízre települt üdülőknek is.

Hévíz község lakossága, már a '60-as évek elején, ha nem is közvetlenül, de közvetve jórészt az üdültetésből élt. Az aktív keresők több mint a fele az idegenforgalom valamelyik ágában, vagy a vele kapcsolatos szolgáltató-helyen dolgozott.

Hévíz nagyközség lakossága a nagyarányú beköltözések révén az '50-es '60-as években szinte robbanásszerűen megnövekedett. Az 1960. évi népszámlálás szerint 1995 fő lakott Hévízen, vagyis az 1949. évi 1598 főnyi lakosságához viszonyítva közel 25 százalékkal többen. 1960-ban a község lakosságából a 472 fő a mezőgazdaságban, 379 főt a kereskedelemben és a vendéglátóiparban alkalmaztak. Egyéb ágazatban 1285 fő kereste kenyerét. Hévíz legnagyobb munkáltató intézménye a SZOT volt, ahol 1966-ban 335 fő dolgozott. 298 főnek adott munkát az Állami Gyógyfürdőkórház, 168 főt alkalmazott a Hungária Szálloda és Étterem Vállalat. A lakosság száma 1970-re

2736 főre
növekedett, ami 10
év alatt 37 %-os
növekedést
jelentett.

*A Kossuth Lajos
utca az 1960-as
évek közepén.
Balra a
Tanácsháza,
jobbra az Állami
Általános Iskola*

Noha Hévíz világszerte elismert fürdőhellyé vált, az egyre növekvő igényeket nem tudta kielégíteni. A SZOT üdültetés a jól bevált beutalási rendszer szerint működött az állam támogatásával, de korlátolt férőhellyel. A SZOT üdülőkben télen a fűtéssel ellátott üdülőkben 314, a Szanatóriumban 300, vagyis egyidejűleg 614 főt, nyáron az idényjellegű üdülőkkel kiegészülve összesen 1518 főt tudtak elhelyezni. A SZOT-üdülők mellett meglévő egy-két szálloda csupán alig több, mint száz ember elszállásolására volt alkalmas.

Az 1956-os forradalmat követően az emberek életében, életszínvonalában némi javulás mutatkozott. Megszűnt az a félelem, ami az '50-es évek Rákosi érájában tapasztalható volt, nőtt az emberek szabadságérzete, a magántulajdon létezése már nem volt akkora bűn, mint az előtte levő években. A fejlődés azonban csak viszonylagos volt, az előző évekhez mérve, mert még a község

alapvető élelmiszerekkel való ellátása még a '60-as, '70-es években is sok nehézséggel járt. A lehetőségeket felismerve, és némileg jobb anyagi helyzetbe kerülve, elindultak Hévízen is magán erőből a családi házak építése a község központja melletti területeken, a Kossuth Lajos utcában, a Zrínyi utcában stb. Az idegenforgalom növekedéséből adódó szálláshiány enyhítésére, az adott helyzetet kihasználva egyre több hévízi háztulajdonos szobakiadással kezdett foglalkozni, ami jó kereset kiegészítés volt. De annak ellenére, hogy a szállodahiány miatt a nem szakszervezeti beutalóval érkező vendégek elhelyezése nagy problémát jelentett Hévízen, a tanács nem nézte jó szemmel a magán szobakiadást, az úgymond „munka nélkül történő jövedelemhez jutást.”

A '60-as években a Hévízre érkező vendégek több, mint 90 %-a magyar volt. A külföldi vendégek háromnegyed része a „szocialista” országokból – főleg az NDK-ból és Lengyelországból, de sok vendég érkezett Csehszlovákiából, Jugoszláviából is – egynegyed része pedig nyugatról, a „kapitalista” országokból – főleg Ausztriából és a Német Szövetségi Köztársaságból (NSZK) – érkezett.

Az 1970-es évek elejétől jelentős mértékben növekedni kezdett a külföldről érkező vendégek száma. Az idegenforgalom fellendülésére komoly tényezőként hatott a nemzetközi politikai helyzet kedvező alakulása. Az 1970-es évek az üdülő- és szállodaépítések jegyében telt Hévízen, melynek következtében a nagyarányú szálláshiány a növekvő idegenforgalom mellett is folyamatosan mérséklődött. 1970. decemberére megépült az Ady Endre és Kossuth Lajos utca sarkán a *KIOSZ Üdülő (ma Hotel Fit)*. 1975 elején elkészült a *Honvéd Szanatórium* új épülete. Ugyanebben az évben került átadásra a *Bányász Gyógyüdülő „A”* épülete, amely 100, akkor korszerű fürdőszobás szobával rendelkezett. 1975 júliusában avatták a *SZOT Louis Saillant Üdülő* 16 szintes épületét (*ma Hotel Panoráma*). Az épület a Szakszervezetek Világszövetségének alapító tagjáról kapta a nevét.

*Az 1976-ban átadott
Thermál Hotel volt Magyarország
első gyógy-szállodája*

A minőségi túrizmus fejlesztése ekkor már alapvető célként merült fel az országban. A nem beutalóval érkező – egyre növekvő nyugati vendégek – számára 1976. márciusában adták át az *ország első gyógy-szállodáját*, a négycsillagos

Thermal Hotel Hévízt, amelyet akkor az ország legszebb vidéki szállodájaként emlegettek. Ugyanebben az évben készült el az Erzsébet királyné utca (akkor Bacsó Béla utca) sarkán az új MÁV Szanatórium is.

Az 1970-es évek végére már a 3500 lakóst is meghaladó település idegenforgalma tovább nőtt. Az idelátogató vendégek és betegek továbbra is belföldről és a kelet-európai országokból érkeztek, de a nyugat is felfedezte ezt az Európában egyedülálló gyógyhelyet.

Az üdülők, szállodák építése a '70-es évek végén a '80-as években is folytatódott. 1979. végén adták át a *Vasutas Biztosító Egyesület (VABE) üdülőjét (ma Majerik Hotel)*. 1980. nyarára megépült a *Bányász Gyógyüdülő (ma Hotel Carbona)* „D” épülete. 1981-ben megépült a *Postás Üdülő (ma Hotel Aquamarin)* új épületszárnya, 1982. tavaszán adták át a *SZOT Helikon Üdülőt (ma Hotel Helios A)* a Vörösmarty utcában. A növekvő nyugati igények miatt 1984-re egy új négy csillagos gyógy-szálloda épült a Kossuth Lajos utcában *Thermal Hotel Aqua* néven.

Az idegenforgalom – külpolitikai okokra tehető – 1980. évi visszaesése után ismét a növekedett a külföldi vendégek száma, amihez nagyban hozzájárult, hogy 1984-től a külföldi állampolgároknak már nem kellett a rendőrségen személyesen bejelentkezniük.

Az idegenforgalom növekedése a hetvenes évek közepére szükségessé tette a Tófürdő fából készült felépítményének a felújítását. A század elején készült épületek elöregedtek, így a tervezők a teljes átépítés mellett döntöttek. 1975-ben kezdtek emelkedni, osztrák vörösfenyőből az új épületek. A teljes átalakítás 1985-re fejeződtek be. Korszerű, téliesített, magas színvonalú gyógyászati részleggel felszerelt fürdőépületek álltak a gyógyítás szolgálatába.

*A tófürdő
1985. őszén*

1986. március 3-án a Tófürdő újonnan emelt központi épületei, gyógyászati egységei tűz martalékká váltak. Először ideiglenes öltözőket

építettek a leégett részek helyére, majd 1988-1989-ben a leégett fürdőszárny formailag teljesen megújult.

Hévíz jogosan szerzett hírnevét sajnálatos módon árnyékolta be – a közeli bauxitbányák vízkiemelése miatt a tó vízhozam csökkenése. Bár a Hévízi-tó vízhozamának jelentős csökkenése már 1970-ben megindult, de politikai okokból ez nem kerülhetett nyilvánosságra. Hévíz jövőjének megítélése

kérdésében valóban gondban volt az állami és pártvezetés. Az ország számára ugyanis egyaránt égetően fontos volt a nyirádi bauxitbányászatból, de a gyógyidegenforgalomból, (1976-tól már a nyugati vendégforgalomra is alapozott, akkor még csak a hévízi Hotel Thermal forgalmából) származó valutabevétel is. A bányászat által veszélyeztetett tó megvédése érdekében az 1980-as évek második felében széles körű társadalmi összefogás bontakozott ki, melynek eredményeként a tavat veszélyeztető bányákat 1989-ben bezárták. A tó vízhozama azóta folyamatos emelkedést mutat, jelenleg 420 l/sec. körüli értéken mozog.

Hévíz - 1992

Pillantás a jelenre

1986-1990 között a politikai helyzet – különösen a kelet-európai (NDK, lengyel) – nagyban befolyásolta a külföldről érkező vendéglétszámot, bár az volt tapasztalható, hogy Magyarország politikai megítélésnek köszönhetően folyamatosan növekedett a nyugati vendégek száma ebben az időben.

1989-ben és 1990-ben alapvető politikai átalakuláson ment keresztül az ország. A Tanácsrendszer helyébe az önkormányzati rendszer lépett. 1990. szeptember 30.-án a helyi önkormányzati választásokon a képviselő-testület élére Hévíz első polgármesterévé *Kiss Lajost* (1937-2006) választották.

A társadalmi és egyben gazdasági változások kihatással voltak a hévízi szervezett üdültetésre és az idegenforgalmi vállalatokra egyaránt. Az átalakulás megkövetelte a szervezeti és gazdasági megújulást. A legnagyobb változás a szakszervezeti üdültetésben zajlott le, amelyek már 1989-ban elkezdődtek amikor a SZOT üdülők már szakszervezeti beutaló nélkül is fogadhattak vendégeket, sőt 1990-től lassan lejárt a hagyományos szakszervezeti üdültetés korszaka. 1992 októberétől az addigi szakszervezeti kezelésben lévő üdültetési vagyont a Magyar Nemzeti Üdülési Alapítvány által létrehozott HUNGUEST Rt. kapta meg, továbbra is lehetőséget teremtve a kedvezményes üdültetésre, egyben a kereskedelmi szállodai és vendéglátóipari tevékenységre, a bányavállalatok Bányász üdülője pedig 1990-ben a Hotel Carbona nevet vette fel és szálláshelyeit szabadon értékesítette.

Jelentős esemény volt a 4340 lakosú település életébe 1992. május 1-je. A már régóta városias jellegű nagyközség méltónak bizonyult arra, hogy *városi rangra* emeljék. Az adottságoknak és terveknek megfelelően Hévíz európai viszonylatban is jelentős, minden igényt kielégítő gyógyhelyé akart fejlődni, ami város intézményeinek fejlesztésében is megmutatkozott.

Hévíz város kulcsát Kiss Lajos Hévíz első szabadon választott polgármestere veszi át 1992-ben a várossá avatás ünnepén.

1993. augusztusában megnyitotta kapuit a város első gimnáziuma a *Bibó István Alternatív Gimnázium* és Szakközépiskola, 1994-ben

épült fel a *Hévíz Galéria*, a város kulturális központja, 1999-óta *Helytörténeti Gyűjteménnyel* (2004-től *Muzeális Gyűjtemény*) büszkélkedhet a város.

A település 1991 márciusa óta saját *helyi újsággal* (Hévízi Hírlap majd Hévíz és Kistérsége), 1992 nyara óta *helyi Televízióval*, 1993 tavaszától önálló művelődési és művészeti újsággal, a *HÉVÍZ folyóirattal* rendelkezik. A város méltón büszke itt élt művészeire *Molnár Jenő (1921-2001)* szobrászművészre és *Osváth Miklós (1935-2004)* festőművészre, akiknek alkotásai a város több pontján megtalálhatók. A *Major Zala Lajos (1930-2006)* költő által alapított Csokonai Vitéz Mihály Irodalmi és Művészeti Társaság az 1980-as évek közepe óta minden évben Hévízen rendezi találkozóit.

A városfejlesztés és szépítési egyik fokmérője volt az az elismerés, amikor Hévíz városa 1997-ben a „Virágos Magyarországért” c. mozgalom országos versenyében az első díjat, 1998-ban az európai városok között a második díjat nyerte el.

Az 1999-ben felszentelt Szentlélek római katolikus templom

A városban újabb három és négycsillagos szállodák épültek (Hotel Erzsébet (1995), Rogner Hotel (1996), Hetes ház (1999), Hotel Európa (2000), Hotel Palace (2001), Hotel Kalma (2004). Nem csoda, hogy 1999-ben a város felkerült Magyarország 10 leggyorsabban fejlődő városának listájára. Ebben az évben adták át az új városházát, a hét tornyú római katolikus Szentlélek templomot és a város megújult sportcentrumát is a Kossuth Lajos utcában. 2002. szeptemberében újabb intézménnyel gazdagodott a város, amikor átadták a rászoruló idős korúak számára a *Teréz Anya Idősek Otthonát*.

Ha a vendéglátóipari férőhelyeket és a vendégéjszakák számát tekintjük ma Magyarországon Hévíz városát csak Budapest előzi meg ezekben a mutatókban. A régebbi nagy szállodák is felvették a fejlődés ütemét; a város négycsillagos szállodái ma már a fürdőhelyen lévő összes gyógyászati szolgáltatást nyújtani tudják vendégeiknek. Szabadtéri élményfürdők, római hangulatot idéző termálfürdő wellness medencék állnak a vendégek szolgálatába.

Az 1999-ben átadott Városháza

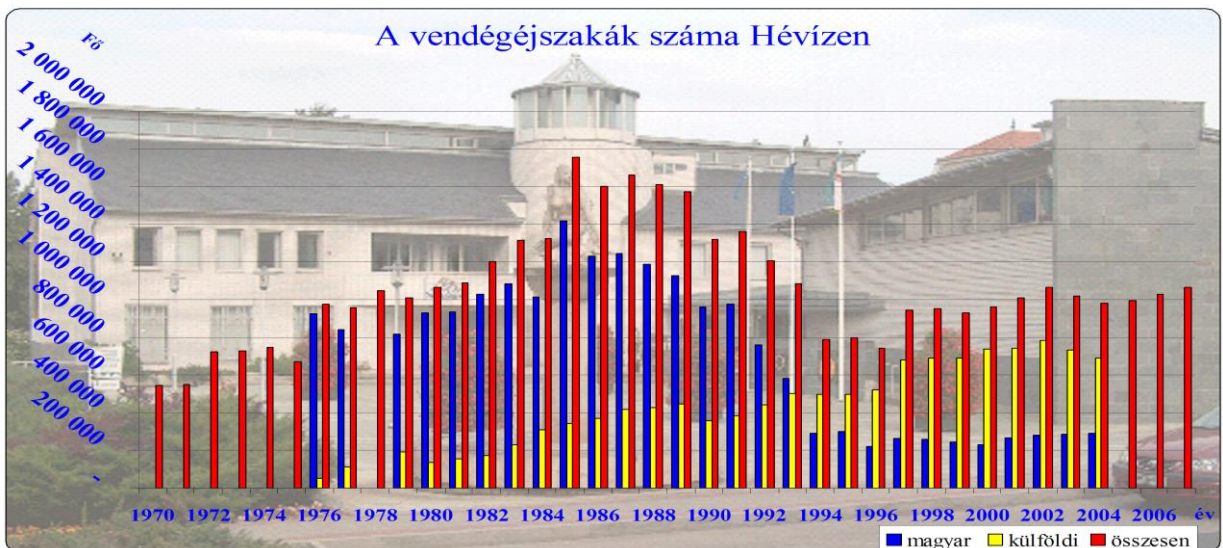
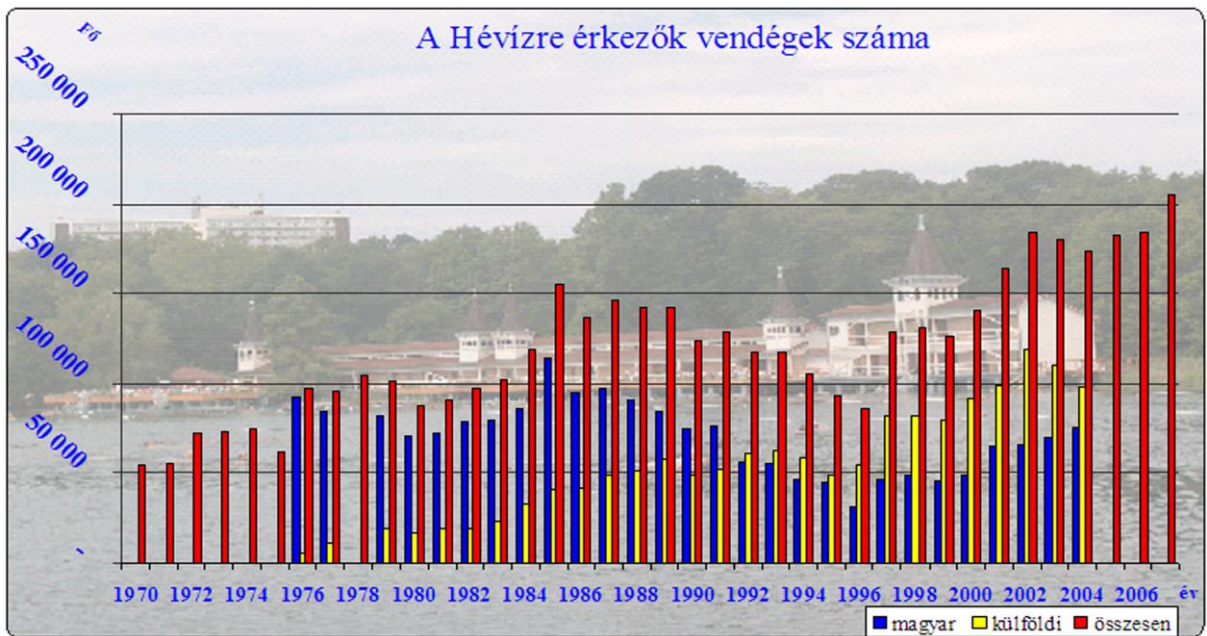
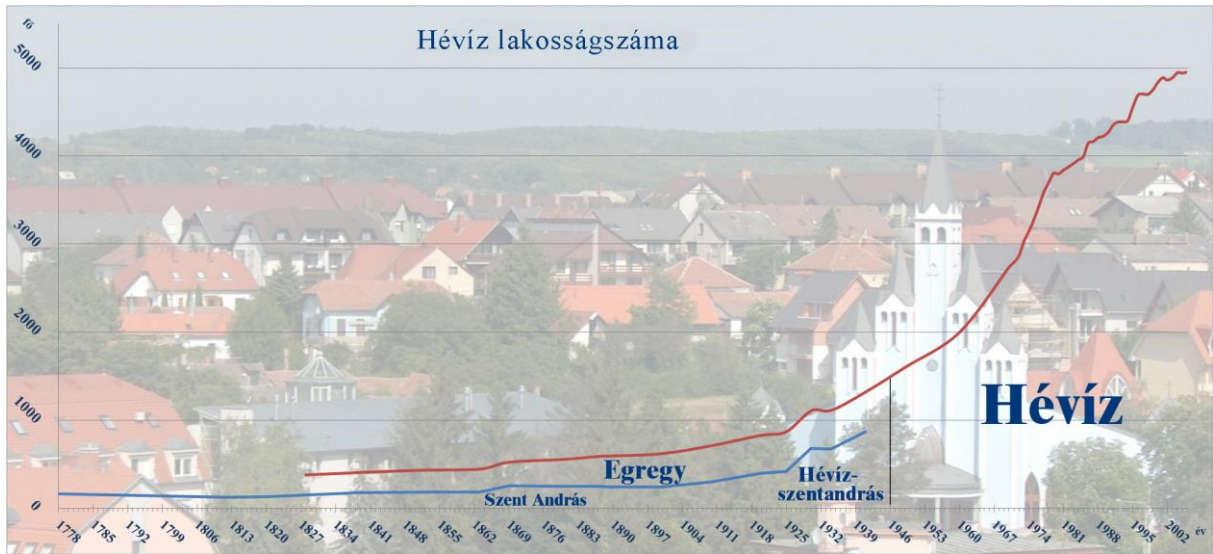
Közben a Hévízi Állami Gyógyfürdőkórház is jelentős fejlődésen ment át, új épületegyüttessel gazdagodott, a régi, több, mint száz éves épületeket felújították, vagy teljesen lebontva építették újjá. Megújult a Téelifürdő is. A kórház neve és működési formája is megváltozott. Az állami tulajdonban lévő intézmény 2004-től *Hévízgyógyfürdő és Szent András Reumakórház Közhasznú Társaság* (Kht.) néven működik, melyben Hévíz városa 26 % tulajdonjoggal rendelkezik. A kórház 2005. évtől jelentős fejlesztésbe kezdett. A tó fölött álló 1977 és 1989 között készült fürdőépületeket folyamatosan felújítják, hogy azok megfeleljenek a 21. század elvárásainak.

Távolabbi célja a városnak, hogy a tó és környékének 1993-as védetté nyilvánítása után a Föld legnagyobb vízfelületű melegvízű gyógytava és környéke felkerüljön az UNESCO *Világörökség* listájára.

Hévízfürdő 2007.

Hévíz történelmi kronológiája

13.-14. század fordulója

„Páh-földjén” a templom felépülése után a mellé települő falut a templom védőszentje Szent András apostol után *Szentandrás*nak nevezik el.

1328. március 18.

Hévíz első írásos emléke „... locus vulgariter Hewyz dictus...”

1564.

Szentandrás Páh község teljesen elnéptelenedik a török dúlás következtében

18. század közepe

A Keszthelyhez tartozó Hévizi-tó a Festetics család tulajdonába kerül

1769.

Szláby Ferenc Zala megye tisztiorvosa a hévízi víz fajsúlyáról ír rövid értekezést.

1795.

Hévízfürdő „születése”: Az első fürdőház megépülése a tavon, Megjelenik Babotsay József 28 oldalas füzeté Hévízfürdőről

1857. június 23.

Szent András úrbérrendezésének (tagosítás) elfogadása.

1890.

Az első elemi iskola megnyitása Szent Andráson.

1898. augusztus 30.

Az 1886. XXII. tv. 130. §.-ának értelmében, mely szerint a fürdőtelepnek egy és ugyanazon község határához kell tartoznia, Szent András előljárósága kéri Hévízgyógyfürdő fürdőtelepnek a községhez csatolását.

1905. április 1.

Ifj. Reischl Vencel 35 évre bérbe veszi Hévízfürdőt Festetics (II.) Taszilótól.

1907. március 1.

Szent András körjegyzőségi központ lesz. Az új jegyző: Vajda Ákos.

1909. május 15.

Szent András község nevét, mint körjegyzőségi központot *Hévíszentandrásra* változtatják

1911. április 27.

A belügyminiszter 58094/VII.A. 1911. sz. rendeletével Hévízfürdőt *gyógyfürdő jellegű* településsé nyilvánítja.

1912.

A belügyminiszter engedélyezi Hévízgyógyfürdő egész területének Hévíszentandráshoz csatolását.

1914. június 20.

Ünnepélyesen átadják a fürdőtelep víz- és csatornarendszerét.

1921. december 27.

Hévízfürdő addig Alsópáhok, Egregy, Kiskeszthely községekhez tartozó egyes területrészeit 1922. május 1.-i hatállyal Hévíszentandráshoz csatolják.

1930. december 6.

Herceg Festetics Tasziló kérésére szakhatóságok meghatározzák a Hévízgyógyforrás védterületét és kiadják rá a védettségi engedélyt.

1933.

A belügyminiszter 211.170/1933. sz. rendeletével engedélyezte a gyógyfürdő jellegű Hévízfürdőnek a *Hévíz gyógyfürdő* elnevezés használatát.

1934.

A Belügyminisztérium 102.220./IV./1935. sz. rendeletével Hévízgyógyfürdőt, Hévíszentandrást Alsópáhok község határának egy részével *gyógyhelyé* nyilvánította.

1939. január 1.

Alsópáhok határából 133 kat. holdat átcsatoltak Hévíszentandráshoz. Kárpótlásul Hévíszentandrás évi 2212 pengő kártalanítást fizetett Alsópáhoknak (1941-ig).

1940. április 1.

Hévízfürdő a Reischl családtól visszakerült a tulajdonos Festetics család kezelésébe.

1945. március 28.

Hévízszentandrason és Egregyen áthalad a front, a fürdő szovjet megszállás alá kerül.

1945. március 28. – 1946. június 27.

A fürdőtelep szovjet hadikórházként működik.

1945. április 25.

Hévízszentandrás község Nemzeti Bizottsága határozatban kimondja, hogy a hévízi fürdőüzemet a gyógytóval és a hozzá tartozó összes felépítménnyel községi tulajdonba veszi át.

1946. január 1.

Hévízszentandrás és Egregy *Hévíz* néven egyesül. (az 50.718/1943. III. B.M. sz. rendelet, majd a 7216/m. 1945. számú alispáni rendelet értelmében)

1946. július 16.

Dr. Donáth Ferenc államtitkár a fürdő tulajdonjogában megerősítette a fiatalkorú herceg Festetics (IV.) Györgyöt.

1947. május 1.

A Belügyminisztérium 151.086/1947. (III.2.) sz. rendeletével Hévíz kisközséget nagyközséggé nyilvánította. (1950-ben a tanácstörvény visszavonva a nagyközségi címeket.)

1948. március 18.

Megszületett az MKP Politikai Bizottságának döntése; valamennyi 100 munkásnál többet foglalkoztató üzem államosításáról. A döntés értelmében Hévízfürdőt az Elhagyott Javak Felszámoló Bizottsága vette át. Az Elhagyott Javak Felszámoló Bizottsága által államosított fürdőből létrehozták a Hévíz-gyógyfürdő Nemzeti Vállalatot. A fürdő ideiglenes vagyonkezelőjének Szekeres Sándor munkásigazgatót (szabómestert) nevezték ki. A Hévízi-tavat a Festetics család tulajdonából az Elhagyott Javak Kormánybiztossága veszi át.

1949. január 29.

A Hévízi-tó, és az azt körülvevő véderdő a 738/1949 (I. 29.) sz. rendelettel a Magyar Állam tulajdonba kerül.

1949. június 28.

A hévízi panziók villák államosításának befejezése.

1950. március 16.

A Keszthelyi járás – vele együtt Hévíz község – átcsatolása Zala megyéből Veszprém megyébe.

1951. január 1.

Megalakul és megkezdte működését a Gyógyfürdő Egyesülés keretében az I. számú Reumakórház.

1952. január 1.

Az I. számú Reumakórházból megalakul a Hévízi Állami Gyógyfürdőkórház. Igazgató főorvos: Dr. Dobrossy Béla.

1953. január 1.

A volt Tisztviselőház két épületében megnyílt a hévízi SZOT Szanatórium. Igazgató főorvos: Dr. Sziráky István.

1959. március 4.

A Hévízi-tó és véderdő kezelője a 422/1959. (III. 4.) sz. rendelettel hivatalosan is az Állami Gyógyfürdőkórház lett.

1965. október 17.

A Magyar Forradalmi Munkás-Paraszt Kormány határozata a Balaton, és ezen belül Hévíz község fejlesztéséről.

1968. november 6.

A Téelifürdő ünnepélyes átadása.

1970. január 1.

A Minisztertanács Hévíz községet nagyközségi rangra emeli. (másodszor)

1971. január 24.

Az Egészségügyi miniszter Hévíz Nagyközség területére a *gyógyhely és üdülőhely elnevezést* engedélyezte. A gyógyhely védett területeit, valamint védő övezeteit kijelölte, és a gyógyhelyet országos jelentőségűnek minősítette.

1979. január 1.

A Keszthelyi járást, így Hévíz nagyközséget is visszacsatolják Zala megyéhez.

1979.

A Minisztertanács 1013/1979. sz. határozatával Hévíz *nemzetközi gyógyüdülő központ* rangot kap.

1986. március 3.

Leég a hévízi tófürdő központi két épülete.

1989. április 17.

Tüntetés Hévízen a Hévízi-tó megmentéséért, a nyírádi bauxitbányák bezárásáért.

1989. április 20.

Kormányzati döntés született a nyírádi bauxitbányák bezárásáról.

1989. szeptember 8.

Átadták – a leégett részek újjáépítésével – a tófürdő új épületét.

1990. szeptember 30.

Az első helyi önkormányzati választások során Hévíz nagyközség polgármesterének *Dr. Kiss Lajos* jogtanácsost választották.

1992. május 1.

Hévíz Göncz Árpád köztársasági elnöktől megkapja a városi rangot.

1993. április 7.

A környezetvédelmi és Területfejlesztési miniszter 19/1993. (IV. 7.) sz. rendeletével védetté nyilvánítja a Hévízi-tavat és környékét

1993. augusztus 15.

Megnyílik Hévíz első gimnáziuma a Bibó István Alternatív Közgazdasági Gimnázium és Szakközépiskola.

1994. december 11.

A képviselő-testületi választásokon Hévíz város polgármesterévé Vértes Árpádot választották.

1999. szeptember (09.) 09.

A „kilencesek napján” szentelik fel a római katolikus Szentlélek templomot, adják át az új városházát és a város megújult sportcentrumát a Kossuth Lajos utcában.

2004. november 12.

A Hévízgyógyfürdő és Szent András Reumakórház Közhasznú Társaság (Kht.) alapító okiratának ünnepélyes aláírása. Hévíz városa 26 %-os tulajdonjogot szerez a Kht-ben.

Emlékhelyeink

Szent István király domborműve

Molnár Jenő alkotása, *helye:* a Szentlélek templom melletti Árpádházi Szent Erzsébet tér
anyaga: bronz, fa, *avatása:* eredeti helyén, a Moll Károly téren 1993. augusztus 20. A dombormű 2003. április 15. óta áll a Szentlélek

templom melletti téren *állította:* Hévíz város Önkormányzata.

Gyulai Gaál Miklós honvéd tábornok emléktáblája és 1848/49-es forradalom és szabadságharc emlékműve

Molnár Jenő alkotása, *helye:* az Illyés Gyula Általános Iskola előtti tér, *avatása:* 1998. március 15., *állította:* Hévíz város Önkormányzata

Az emlékmű bal oldalán látható 1848-as emléktáblát 1948. március 15.-én állították fel a Nádor téren (a későbbi Sztálin téren). Onnan a Sztálin tér (a később Felszabadulás tér) átrendezése miatt 1960. márciusában áthelyezték a táblát az új általános iskola elé, a Kossuth Lajos utcába.

Kossuth Lajos (1802-1894), az 1848/49-es szabadságharc vezetője, Magyarország kormányzójának mellszobra

Marton László alkotása, *helye:* Kossuth Lajos utca, *anyaga:* bronz, *avatása:* 1994. március 15., *állította:* Hévíz város Önkormányzata

A Magyar Nemzetközösség Emlékműve

Dr. Kiss Lajos szimbólumtartalmi ötlete alapján Molnár Jenő és Gerics Ferenc (Lendva) alkotása, *helye:* A Szent András Kórház parkjának Festetics György tér felé néző oldala, *anyaga:* márvány, acél, *avatása:* 1996. június 8., *állította:* Hévíz város Önkormányzata, Állami Gyógyfürdőkórház, BEFAG, FgKGP, KDNP helyi szervezetei.

Az I. és II. Világháború hévízszentandrási és egregyi áldozatainak hősi emlékműve

Tornay Endre András alkotása,
helye: hévízi temető, *anyaga:*
 márvány, bronz, *avatása:* 1991.
 november 1., *állította:* Hévíz
 Nagyközség Önkormányzata

*Az emlékmű talapzatán a
 Bibliából vett idézet olvasható:
 „Nincs senkiben nagyobb
 szeretet annál, mintha valaki
 életét adja barátaiért.”*

Az ismeretlen katona sírja a hévízi temetőben

Katonai emlékpark

Emlékpark az I. és II. Világháborúban elesett katonák, polgári áldozatok, valamint a holocaust 70 hévízszentendrési és egregyi áldozatának emlékére az egregyi Jézus Szíve templom kertjében. *Avató ünnepsége:* 2000. október 29. *állította:* Hévíz város Önkormányzata.

Holocaust emlékmű

Tervezte: Zoób Mihály, *helye:* A tófürdő Deák-téri, északi bejárata mellett, az 1977-ben lebontott volt zsidó imaház helyén. *anyaga:* mészkő, márvány, *avatása:* 2000. július 2. *állította:* Hévíz város Önkormányzata.

Az 1848/49-es és az 1956-os forradalom és szabadságharc emlékműve

Tornai Endre András alkotása, *helye*: 2003. március 12.-től az Illyés Gyula Általános és Művészeti Iskola előtti park. *anyaga*: márvány, bronz, *avatása*: 1991. október 23.-án a Moll Károly téren, *állította*: Hévíz Nagyközség Önkormányzata

Nagy Imre (1896-1958), Magyarország mártír miniszterelnökének mellszobra

Marton László alkotása, *helye*: Kossuth Lajos utca posta előtti parkja, *anyaga*: bronz, *avatása*: 1996. augusztus 18., *állította*: Hévíz város Önkormányzata

Kopjafa 1956 emlékére

Arató Imre alkotása, *helye*: Október 23. emlékpark, *anyaga*: tölgyfa, *avatása*: 1990. október 23., *állította*: Hévíz Nagyközség Önkormányzata

Nagy Imre miniszterelnök kopjafája

Helye: A Nagy Imre utca, az Október 23. emlékpark bejárata, *anyaga*: hársfa, *avatása*: 1999. október 23. *állította*: Hévíz város Önkormányzata

Hévíz város címere

Kerek talpú, kékkel és ezüsttel vágott pajzs, kék mezőben jobbra forduló, előre lépő, vörös nyelvet öltő, mellső jobb mancsában kardot tartó kiterjesztett szárnyú, bojtos farkú arany griffmadár. A címer alsó mezőjében zöld levelű, kinyílt piros tavirózsa.

A címer ábrázolható a talpát övező, egymást keresztező, két arany színű égerfa ággal is.

A világ legnagyobb területű melegvizű tava a Hévízi-tó a geológusok szerint 20 000 éve tört fel mai helyén. A tó mellett elterülő Hévíz-domb bizonyíthatóan az újkőkor (Neolit) óta lakott. A fejlett fürdőkultúrával rendelkező rómaiak valószínűleg már fürödtek a gyógyító meleg vízben, amit közvetve bizonyítanak a tó közelében talált Jupiter oltárkövek, római kori épületmaradványok. A tó gyógyító erejéről, csodatevő hatásáról sok legenda él ma is.

A város címerében található griffmadár is a tó csodatevő hatására utal: A XVIII. századtól, 1948. márciusáig a Festeticsek tulajdona volt a Hévízi-tó. A Festetics család állította a tófürdő főbejárata elé - valószínűleg az 1920-as években - azt a két kőből készült kerubot (oroszlán testű, griffmadár fejű állatot) mely a Festetics címet tartja. A kerubok az ókori sémi népek mitológiájában magasabb rendű élőlények voltak, akik az isteneket szolgálták. A kapuk előtt álltak és a gonosz szellemeket tartották onnan távol. A kerubok képmását a királyi paloták előtt vagy a templomok bejáratánál szokták kőbe vésni, szobrukat felállítani. Valószínűleg ennek a hagyománynak a tisztelete, felélesztése volt a Festeticsek célja, amikor a szobrokat a tó bejárata elé állították. Erre a szimbólumra utal Hévíz 1992-ben *Szilvásy Nándor* tervei alapján megalkotott címerének felső része.

A címer alsó részében található vörös tavirózsa (*Nymphaea rubra* var. *longiflora*) Hévíz legközismertebb szimbóluma. A vörös tavirózsát 1898-ban Lovassy Sándor a Keszthelyi Gazdasági Akadémia tanára telepítette a Hévízi-tó vizébe. A Bengáliában őshonos tavirózsák azóta kedves és kedvelt színfoltjai, szinte szimbóluma Hévíznek és a Hévízi-tónak.

A címer talpát övező két aranyszínű égerfa ág a Hévízi-tó körüli véderdő legjellegzetesebb fafajára, a lápos, mocsaras talajokat kedvelő mézgás égerre utal. A fafaj évszázadok óta meghatározó növénye ennek a mocsaras környéknek. Erre utal a Hévízzel immár egybeépült Egregy község is, melynek nevét is az éger szóból eredeztetik.

Olvasmányok:

A múlt emlékei

Legendák és igaz történetek

Megszoktuk, hogy a gyógyhelyekhez legendás hagyományok fűződnek, csodálatos gyógyulásokról, réges-régi esetekről. Hévíz sem volna „igazi, hiteles” gyógyhely, ha nem lenne meg az igazi kis legendáriuma. Hévízen - mondhatni - minden út a tóhoz vezet. Őszi és téli reggeleken pedig trópusi tájak varázsát idéző párafelhő gomolyog a víz felett.

*

Az egyik legenda szerint valamikor az ördög szántott s hévízi határban. Nehéz volt s munka, s az alvilág dühös lakója levágta ekéjét. Mélyre csúszott az ekevas a földbe, s nyomában felfakadt a hévízi forrás.

A tó gyógyító erejére vigyázó kerub a tófürdő bejáratánál

Óriások éltek Hévíz, Keszthely, Tátika és Rezi körül - mondja a másik történet. A szentandrási, egregyi és keszthelyi határban elterülő pompás réteken játszadoztak gyermekeik. Egyszer kutat akartak ásni. Hirtelen meleg víz tört elő a Föld mélyéből. Így keletkezett a Hévízi-tó.

Egy másik történet az öreg Dubius esete, a római korba visz minket. Valcumban (a mai Fenékpusztán) élt a derék 80 éves Dubius, aki az erődítmény őrnöke volt, és rettegő ura bicegő és házsártos feleségének Dubiának. Az öreget valóságos házi sárkánnyal nyomorította a sors. Reumás volt az öreg Dubia, talán ezért volt olyan kiállhatatlan. Egyszer Dubius a környékbeli bűdös tó partján sétálgatott. Láta, hogy az erdei vadak oda járnak, megfürdetik fájó tagjaikat a vízben, s egyszerre vidám kedvvel, ugrándozva távoznak a csodálatos tóból. No, szaladt haza a jó öreg Dubius, noszogatta az asszonyt, jöjjön vele a megfiatalító forráshoz. S mint az ilyen régi történetekben lenni szokott, az öregasszony csak egyszer merült meg a vízben, s mintha elfújták volna a betegségét. Boldog megleléedéssel, fiatalosan tért vissza otthonába.

Ugyancsak a római időkből való az a legenda, amely szerint, még abban az időben, amikor Pannónia halmai felett a római császárok büszke sasai

uralkodtak, egy Krisztus hitű dajka esdeklő imájára a Szűzanya fakasztotta a hévízi forrást a béna kis Flavius gyógyulására. A fiú a föld mélyéből előtörő forró vízben fürdetve, gőzölgő iszapjába naponta beágyazva, hamarosan vissza is nyerte elnyomorodott, vézna gyermektestének épségét, teljes egészségét.

Ez a történet valószínűleg Flavius Theodosius (379-395) keletrómai császárról szól, aki 391-ben birodalmában államvallássá tette a kereszténységet.

A következő legenda már a magyarországi török világba vezet bennünket. A szájhagyomány szerint Huszár Péter pápai vicekapitány egy cigányasszony jóslata szerint csak akkor győzhette le Ali koppányi béget, ha az ütközet előtt megfürdik a csodatévő tóban. A vitéz megfürdött a tóban, és nem maradt el a győzelem.

A török korban játszódik az a történet, amelynek egy széplány, Pethő Klára, Tátika urának lánya a főszereplője: Rezi Sándor, Csobánc várának kapitánya, aki ellenséges viszonyban volt Tátika urával, gyakran látta Tátika várának bástyáin könyökölni Pethő Klárát, messze föld legszépesebb virágszálát. Rezi Sándor egy este bizony fellovagolt Tátika várába, meghallgatást kérve az öreg Pethőtől. Csobánc várának ura megküzdött a lány apjával és legyőzte őt. Az öreg Pethő odaadta lánya kezét Rezi Sándornak. Ekkor derült ki, hogy a lány, Pethő Klára béna mindkét lábára. Az esküvő után - egy cigányasszony tanácsára - az ifjú pár „hévíz” partjára építette házáat, hogy a lány a vízben gyakran fürödhessen. Néhány hét múlva a tó csodatévő hatására a lány meggyógyult, és ahogy ilyenkor írják: boldogan éltek, míg meg nem haltak.

Ezekből az időkből származik egy másik monda is. Valamikor nagyon régen, ükapánk nagyapjának, de még annak is a dédapjának idejében volt egy pásztorember, aki a szép környékbeli dombokon legeltette a jószágot. Delelni mindig lehajtotta őket a nagy mocsár mellé, mert nem csak enni, hanem inni is kellett az állatoknak. Egyszer csak azt látta, hogy az egyik fájós lábú tehénkéje el-eltűnik a zombékos csalikban és egy kis tó szélén csak áll, álldogál. Amikor odament, észrevette, hogy ott sokkal melegebb a víz, mint másutt a mocsárban. Így aztán ő maga is többször beleállt a fájós lábait áztatni, és megtörtént az első nagy csoda, mert még egy holdforduló sem múlt el, mintha újjászületett volna. A régen fájós lábával még a csürdöngölőt is eljárta. Híre ment gyógyulásának, eljutott egészen a földbirtokos föléig, aki élelmes ember lévén a meleg hév-vizet elsáncolta a hidegtől és így jött létre a mai Hévízi-tó, igen sok beteg ember boldogulására.

A Hévízi-tó gyógyhatását először az itt lakó emberek ismerték fel. A legendák igazságát a valóság igazolta. A gyógyító varázserejéről újabb legendák íródtak: Öreg koldus lakott a vidéken. Magányosan tengődött nyomorúságos viskójában. Nem volt senkije. Alig tudott vánszorogni. Testét, különösen a lábát undok fekélyek lepték el. Az emberek szánakozó borzalommal fordultak el tőle.

A kenyérdarabokat is csak távolról dobálták neki. A tehetetlen agg egész nyáron át a Hévíz kifolyójában áztatta testét. És mire a fecskék elrepültek, meggyógyult. A nép addig csak meleg pocsolyának hitte a tavat, de ezután az eset után már gyógyító víznek.

Hévízfürdő híres vendégei

Több, mint két évszázados története során a magyar irodalom és történelem nagy alakjai közül sokan keresték fel a fürdőhelyet. *Csokonai Vitéz Mihálynak*

(1775-1805) a Helikon megteremtője és nagy patrónusa, Festetics György ajánlotta, hogy csúzos lábának fürdetésére keresse fel Hévizt. *Kisfaludy Sándor* (1772-1844) költő, aki francia fogságában szerzett csúzt, 1817-ben, a Helikon ünnepségek alkalmával kereste fel a tavat. *Berzsenyi Dániel* (1776-1836) költő nagyon szerette Keszthely környékét. A keszthelyi Helikon ünnepségeken ő is részt vett, s nem egyszer fürdött a Hévízi-tóban.

Csokonai Vitéz Mihály szobra Hévízen

Szabó Imre szombathelyi püspök a XIX. század derekán valóságos szerelmese volt a tónak, amely mellé még külön kis fürdőházat is építtetett magának. Itt találkozott vele 1854-ben *Eötvös Károly* (1842-1916) a kiváló elbeszélő, aki *Gyulai Pál* (1826-1909) íróval együtt járta akkoriban a Balaton vidékét. Hosszabb időt töltött Hévízen a diplomáciai útjáról Angliából hazatért *Pulszky Ferenc* (1814-1897), aki az 1848/49-es szabadságharc idején Kossuth munkatársa volt. Tudjuk, hogy itt üdült a „csodató” partján *Eötvös József* (1813-1871) kultuszminiszter, *Széll Kálmán* (1843-1915) Magyarország miniszterelnöke (1899-1903), *Kemény Zsigmond* (1814-1875) író, *Kittenberger Kálmán* (1881-1958) Afrika-kutató is. *Lev Trockij* (1879-1940) orosz politikus, forradalmár 1906-ban füredi és siófoki látogatása után Hévízre is eljutott. Meglátogatta Hévízfürdőt *Ferenc Ferdinánd* (1863-1914) trónörökös is, aki 1907 őszén Festetics (II.) Tasziló gróf vendége volt a keszthelyi kastélyban.

Az 1900-as évek elején, az első világháború előtt a Keszthelyre érkező színtársulatok évente kétszer, a téli és a nyári szezonban jártak e tájon. A nyári idényben rendszeresen megfordult Keszthelyen és Hévízfürdön a *Nemzeti Színház* társulata. A magyar művészvilág tagjai később is sűrűn látogatták Hévízfürdőt. Így *Jászai Mari* (1850-1926) színésznő, *Sándor Erzsébet* (1885-1962) operaénekesnő, *Székelyhídi Ferenc* (1885-1954) operaénekes, *Szalay Karola* (1911-2001) táncosnő, *Honthy Hanna* (1893-1978) az Operaház primabalerinája, *Sárdy János* (1907-1969) énekes, aki Hévízen gyógyult ki

reumájából. Többször átjött Kaposvárról *Rippl-Rónay József* (1861 – 1927) festőművész is.

Gróf Bethlen István Magyarország miniszterelnöke (1921-1931) 1924-ben járt Hévízen. Balatonfüredi tartózkodása idején, 1926. november 6-án - igaz csak néhány órára - átrándult Hévízre feleségével, és megcsodálta a tavat a nagy hindu költő, a Nobel-díjas *Rabindranath Tagore* (1861-1941). 1927-ben járt Hévízen *József főherceg* (1872-1962) és felesége *Augusta főhercegné* (1875-1964).

Miniszterelnökök, miniszterek, képviselők és nagykövetek - külföldről is - egyaránt megfordultak ezekben az években a fürdőhelyen. 1927-ben járt Hévízen *Eduard Vilde* (1865-1933) az észtek nagy írója, aki nagy elragadtatással írt Hévízfürdőről: - *Micsoda kép ez! A vízben száz és száz ember. És mind vidám. Ebben a tóban meghal a bánat. Ez a tó a feledés tava.*

1930-ban Goldmark Károly születésnapján Keszthelyen, majd Hévízen járt *Dohnányi Ernő* (1877-1960) zeneszerző, *Orosz Júlia* (1908-1997), *Maleczky Oszkár* (1894-1972) és *Székely Mihály* (1901-1963) az Operaház művészei.

1932 szeptemberében a Balatoni Íróhéten a Hévízi Fürdőigazgatóság vendége volt *József Attila* (1905-1937) költő és *Tamási Áron* (1887-1966) erdélyi író mellett több mint harminc magyar író és költő, többek között *Tersánszky Józsi Jenő* (1888-1969), *Supka Géza* (1883-1956), *Kodolányi János* (1899-1969), *Baktay Ervin* (1890-1963) és sokan mások. Ugyancsak járt Hévízen ezekben az években *Kosztolányi Dezső* (1885-1936) költő is. Itt üdült 1934-ben *Kivimäki* volt finn miniszterelnök. A magas rangú vendéget a fürdő igazgatója Reischl Imre fogadta és testvérével Richárddal bemutatták neki többek között a környék (Sümeg, Szigliget stb.) nevezetességeit is. A finn miniszterelnök olyan meglepéssel fogadta a Reischl testvérek odafigyelését, hogy Finnországba hazatérve még az év őszén a finn fehérrózsa-rend másodosztályú parancsnoki nagykeresztjét adományozta Reischl Imrének.

A harmincas években több alkalommal is id. dr. Moll Károly páciense volt *Móricz Zsigmond* (1879-1942), a magyar irodalom kiemelkedő alakja, aki a György-házban és a Hetes házban (ma az Állami Gyógyfürdőkórház A és volt E épülete) is lakott. 1934-es hévízi tartózkodása során az *Erdély* regénytrilógián dolgozott, 1930-ban pedig itt írta a *Rokonok* című művét, amiben említést tesz a meleg vizű tóban fürdőzőkről. Móricz hévízi tartózkodásáról azonban más adataink is vannak. Emlékeznek még a hévíziek arra, miként járta fürdőtelepet, és botjára támaszkodva kicsi jegyzetfüzetébe írogatott. Fel-felnézve figyelte a sétáló vendégeket. Talán így született meg *Gellért Oszkár*hoz írott levele is, amelyben hű képét adja az akkori társadalmi és fürdőéletnek:

Az élet műhelyében játék módjára folynak a titokzatos munkák s munkálatok. Itt, most, már annyira ébren tudok lenni, azt figyelem, hogy az emberek el vannak szánva, hogy nem vesznek tudomást arról, hogy a világszellemben változás történt, amíg nem muszáj. Itt a fürdőn legjobban meglátszik a kasztszellem. Mindenki ostromol fölfelé és védekezik lefelé... Ez

még ma az élet. Az élet üres formája. Az üres formák csodálatosan fenntartják magukat. Minden két ember közt megvan a távolság. A távolságot a régi feudális kor szabta meg. Úgy őrzik, mint pap a szentséget.

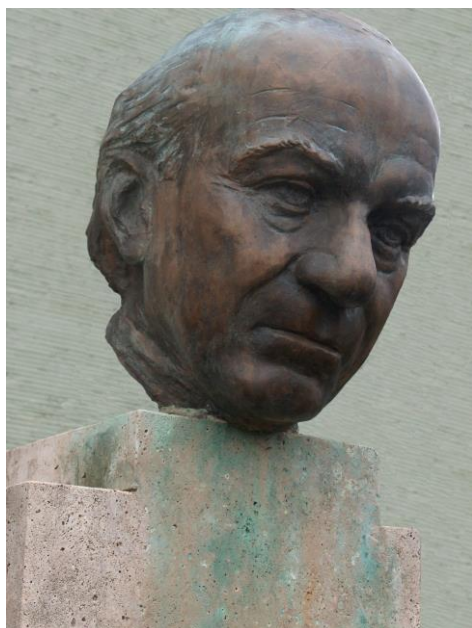
Móricz Zsigmond (balról a második) Moll Károly (bal szélen) Szalay Karola színművész, valamint egy budapesti újságíró társaságában

Orvos barátainak rábeszélésére Szabó Lőrinc (1900-1957) 1949 telén jó két hetet töltött Hévízen a Keresztes Nővérek Szent Józsefről elnevezett

panziójában. Remekbe szabott költeményekre ihlette a sejtelmesen párologó téli hévízi „csodató” a gyógyulást kereső, érzékeny lelkű embert:

Szabó Lőrinc domborműve a Keresztes Nővérek egykori panziójának oldalfalán

A Moll család baráti köréhez - Hévíz gyógyulni vágyó vendégeihez - tartozott a háború utáni években Szabó Lőrinc mellett Passuth László (1900-1979), a történelmi korok nagy regényírója, Simon István (1926-1975) költő, a közeli Bazsi szülőtte, Lipták Gábor (1912-1985)

író, a Balaton szerelmese,

valamint Illyés Gyula (1902-1983) az európai magyar költő, a magyar föld gyermeki mosolyú nagy ismerője. Nem véletlen, hogy a helyi általános iskola Illyés Gyula nevét vette fel 1991 szeptemberében. Az író portrészobra az iskola előtti parkban látható. Moll Károly betege volt ezekben az években Barcsay Jenő (1900 – 1988) festőművész is.

Illyés Gyula gyakori vendége volt Hévíznek és a hévízi általános iskolának

A politikusoknak a II. Világháborút követő évtizedekben is kedvenc pihenő helye volt Hévíz. 1947-ben több alkalommal is meglátogatta a gyógytavat és a termálfürdőt családjával *Tildy Zoltán* köztársasági elnök. A szocialista Magyarország párt és kormányhatalmának legmagasabb vezetői is gyakran megfordultak Hévízen. 1979-ben hivatalos látogatása során ellátogatott a fürdőbe *Kurt Waldheim*, az ENSZ főtitkára, Gyakori vendége ma is a városnak *Farkas Bertalan* (1949 -), Magyarország első űrhajósa. 1993-ban a zalaszántói buddhista sztupa felszentelésekor Hévízen szállt meg a *XIV. dalai láma*.

A művészetet hévízi gyógyulást kereső művész vendégeire emlékezve, *Márkus László* (1928-1985) színművész, *Mécs Károly* (1936-) színész, *Füst Milán* (1888-1967) költő, *Tabi László* (1910-1989) író, *Passuth László* (1900 – 1979) író, *Lipták Gábor* (1912-1985) író, *Karinthy Ferenc* (1921-1992) író, *Ránki György* (1907-1992) zeneszerző, *Amerigo Tot* (1909-1984) szobrászművész, *Bényi László* (1909-2004) és *Tóvári Tóth István* (1909-2004) festőművész, *Fejtő Ferenc* (1909-) Párizsban élő irodalomtörténész nevét említhetjük. Hévíz várossá válásának 5. évfordulóján, 1997. május 9-én járt először hivatalos alkalomból Hévízen *Göncz Árpád* a Magyar Köztársaság elnöke.

1999. kilencedik hó kilencedikén a "kilencesek napján" a város új labdarúgó stadionjának avatóünnepségén vett részt az '50-es évek „Aranycsapatának” mind a négy akkor élő tagja, *Puskás Ferenc*, *Grosics Gyula*, *Buzánszky Jenő*, és *Hidegkuti Nándor*.

2006. januárjában 94 évesen életében először járt Hévízen *Dr. Habsburg Ottó*, az utolsó magyar király, *IV. Károly* fia, a Pánerurópai Unió elnöke, aki látogatása során nagy megbecsüléssel és tisztelettel beszélt Hévíz városáról.

A Hévízi Muzeális Gyűjtemény helytörténeti kiállítóterme

Versek Hévízről

Lampérth Géza: Hévíz

Megjelent a Balaton c. folyóirat 1928. évi számában

Lenn valahol csoda-mélyen
Valami nagy csoda-katlan
Munkálkodik nappal, éjjel
Csodamódon, szakadatlan.

Alatta a csoda-tüzet
Egy csoda-kéz rakja, szítja,
Forralja a csoda vizet
S csoda-csővön feltaszítja.

Csoda-víz csodát tesz itt fenn,
Csókdosva a beteg testét...
– Csodák szent kútfeje, Isten,
Neved áldva dicsértessék!

Erdélyi József: Hévízi emlék

Reischl Imrének, költők barátainak az első „Balatoni Íróhét” emlékére (1932)

Meleg tavad nem fél a tél fagyától,
Hévíz, - a föld ős szívéből buzog,
földanyánk hő szerelméből virulnak
szintén a hajnalszínű lótoszok.

Partján a rezgőnyárfák óriássá
felnőnek, egy emberöltő sem kell
s mankót tör ketté, aki benne hétszer
megfürdik és sosem felejt el.

Egyszer fürödtem lótoszos tavadban,
Hévíz, - lábamban megszeppent a csuz,
mégsem az a csodatevő meleg sár,
mi engemet tehozzád visszahúz.

Szebb lótzszodnál, melegebb vizednél,
csodább minden csodánál a csoda:
szívem mélyéből forrt fel ez a hévíz,
hó szívemből és nagy fagy be soha

Aranyhajú lány lobbant elibém,
egy este ott, a lámpák fényinél,
aranyhajú, mesebeli királylány
s ütött szívemre futott mind a vér.

Sebzett szívemből izzó ár szökött fel,
tüzes tó gyűlt haldokló szívemen
s tükrén kinyílt hajnalnál hajnalabb szép
hajnalszirmokkal a szent szerelem.

Egy pillanat s én eltörtem örökre
nyomorúságom mankóbotjait.
Felkelt a nap, kinyílt a legszebb lótzsz,
fásult szívemben feltámadt a hit...

Most fáj a szívem ... Köszönöm tenéked,
e fájdalmat, ez édest, köszönöm ...
Fáj a szívem, nehéz könnytó borítja
s lótzszvirág ring rajta: kín s öröm ...

Nyáras vidéked, erdőd és meződ már
Szülőföldemnél kedvesebb haza:
újjászültél te s utaid porából
kinyílt szerelmem égi lótzsza

Vized apadhat, hűlhet és befagyhat:
E hóforrás nem apad, hűl, se fagy,
Híredet is megőrzi végvilágig
E háladal mely szívemből fakadt.

Lótzszaid kiveszhetnek: e hírben
tárják tovább hajnalszín kelyhüket
s aranyhajú szerelmesem tapodja
tündérlábbal fénylő levelüket ...

(1932)

Szabó Lőrinc: Hévíz télen

Hogy füstöl a csúzölő csodató
 Sárkánytúrta, büdössár krátere
 A téli fák közt! hogy száll ég felé
 A kék víz, az örült víz! mintha hó
 pelyhezne, fölfelé; vagy illanó
 ingét tündér-raj vetné szakadatlan,
 (bujkálva persze, mert máris amott van,
 mikor itt szinte látod villanó
 szépségüket). Hogy játszik imbolyog
 lassan s puhán a fehér pára! hogy
 böfög s foszlik végtelenbe a táj! ...
 Lótusz nyit pirosan, zöld levelén a
 Nyarat vartyogja kollégám, a béka
 S a parton didereg a február.

Hévíz, 1949. február 14.

Szabó Lőrinc: Kádfürdő

A kádi víz nem tündér szerető,
 cirógat bár, jóféle ápoló csak;
 hát még a kenet, mit kintről a tónak
 fő-titkú (s még szerintem se merő
 pokol-sárkány-ganéjből eredő)
 sarából csúzra száz éve pakolgat
 s delejsugarának-minek mond maholnap
 a tudományos, modern feredő.
 E víz mondom, nem tündér, nem bohó;
 vén csap okádja; véneknek való.
 Tüstént jelzik gyöngyzúzos szőreink,
 Jóvén, sava dicséretes fokát,
 s ha mégy, már szívből szólsz rá vissza, mint
 ténsúr Berzsényi tette, hogy: Vivát!

Hévíz, 1949. február 15.

Szabó Lőrinc: A tó, éjjel

A téli szélcsönd holdkék s árnypuha
 egébe a derengő tó fölött
 fogyhatatlan fut, föl-föl-föl, a köd,
 függőlegesen s gyorsan, föl-föl, a
 csillagos magasságba, ahova
 úgy vonja a habkönnyű, fénytömött
 kúpokat, a gözdíszletek örök
 fenyőit a jéghideg éjszaka.
 Csak ez mozog a tájban, ez a tó
 fölött ez a fölfelé lobogó
 örület, ez a fehér szárnyalás:
 ezt nézem, órák óta, s nem tudom,
 miért vonz, mit akar ez a monoton
 s lázas-öngyilkos elragadtatás.

Hévíz, 1949. február 19.

Abonyi Bodor Pál: A hévízi tó

Nagyapám szép kis hazánkat
 járva
 kincsecskéit sorra elém
 tárta.

Hevülve pár jó szándékú
 szóra,
 eszméltem rá a hévízi
 tóra.

Nyáridőben tanácstalan
 voltam,
 ám ő szólt, hogy vár rám azon
 nyomban.

Érkeztemkor mindjárt hozzá
 mentem,
 átsétálva, partjáig szép
 kerten.

A nyári nap sugarával
fűtve,
párát lehelt tavirózsás
tükre.

Árnyat adó, évszázados
szálfák,
tükörtáncuk a gyógyvízben
járták.

Falomb-lakban vegyes madár-
kórus,
egyik ágon bagoly ült vagy
mókus.

Pavilonsor a kapuit
tárván,
gólyalábon álldogálva
várt rám.

Türkiz-kékük óvta a zöld
erdő,
taréjozta égi fehér
felhő.

Lépcsősorán a gyógyvízbe
léptem,
boldogan, mert e napot meg-
éltem.

Lelkem terhe oldódott a
tóban,
míg vizében köreimet
róttam.

Pletykapadon kikötöttem
néha,
kacagtatott a sok, szaftos
tréfa.

Kétség helyén nyugodalmat
 leltem,
 s a reménnyel már egy úton
 mentem.

Percek súgták: ne nevessek
 korán,
 s tovatűntek a gyors idő
 lován.

Napok múltán tómtól búcsút
 vettem,
 s a vizlátot gondoltuk ki
 ketten –

hisz fogadott simogatott
 lágyan...
 Visszatérek! – És vajon még
 hányan?...

Hévíz, 1952. augusztus 8.

Simon István: Leánynézőben öcsémmel

Laci öcsém nősülni készül –
 s bár tudom még a jó szokást,
 ő beszél mégis rá, hogy végül
 nézzem meg a menyasszonyát.
 Fölkészültünk az útra négyen.
 Van pokróc s forró téglá is.
 Ringatódzunk a két ülésen,
 anyánk, öcsém, és s a kocsis.

Szitál a hó – nyomunk is elvész.
 Falun, hegyen kocogunk át.
 Köszön s viszi vállán az erdész
 a duplacsövű nagy puskát.
 Fönt várromok, lent fagyos berek,
 betyársíron havas a rög.
 Felénk int ős tornyával Egregy,
 messzebbre Hévíz gőzölög.

Ballag a ló – a postaútnál

öregebb, megáll százszor.
 A gyepelő hulló hó közt úszkál,
 de rápipál a víg kocsis.
 Kiszámíthatatlanok, látom,
 a nőülés szép útjai.
 Leng a kék pára fagyos szánkon,
 s mindennek az oka – Laci.

Így utazunk két-három órát, –
 végre megállunk: itt a cél.
 Kis veranda előtt rózsák
 tar ágain játszi a szél.
 Fut a ház népe. Anyánk száll le
 elsőnek, s hull a csók, a szó.
 (Akár egy modern Rocinante,
 hátranéz erre már a ló.)

Beszél a kedves sógorasszony:
 „Úgy várta már a lányom is.
 Kifogni gyorsan, mindent hagyjon;
 kívül az idő oly komisz.”
 Lépcsőn anyánk a havat verve
 nagykendőjét bogozza ki.
 „Rossz volt az út? Nevetünk, s persze
 mindennek az oka – Laci.

Szalad végül leendő ángyom,
 szemérmes szép, kinyílt virág.
 Két karjával boldog anyánkon
 pirulva, gyengén hajlik át.
 Öcsémre néz, eláll a szó is,
 két szeme mint a tűz ragyog,
 dolgos kezén mosogatóvíz
 csöppjei égő csillagok.

Nézem irigyen, s mintha látnám,
 öcsémben mi a gondolat:
 „Hát ide figyelj, kedves bátyám,
 látod, hogy lepipáltalak.”
 Forgat az öröm, mint szétáradt
 folyót a szél, a tavaszi.
 Ha gyorsan követném példádat,
 te leszel az oka – Laci.

(1953. december)

Takács Gyula: Távlát

Összejött a fél falu és nézte
hogy miket nem raknak szekérre,
Mert mennek a hévízi tóra ...
Nagy messzire .... Csak annyit tudtak.
Szemükben szárnya nőtt az útnak.

Zsirt, tojás és hosszúnyelű fejsze,
– mert erdős, betyári táj volt erre –,
kettő is került a kasba.
Azután a sátor, kőrisnyélre
s a mesterék fölültek végre.

Így ment a dédem és a nagyanyám,
nem is olyan régen .... Mesélte apám,
Három nap mentek és Pöstyénre
tíz nap ... Jajgatva és zokogva
indultak mindenegyres útra.

Ez jár eszemben, hogy házuk felett
szállók s nézem falunk s a telkeket.
A tájat, mely nemrég riasztva
állt eléjük, szorítva, mint a kötél
Hévíz oly messze volt, akár az ég.

S most abban én egy zsöllyében ülve,
ringatózom szárnyakon repülve.
Néztem a berket, ahol hajdan
szekerükre rátört a csorda
s Mihályt a kék mocsárba nyomta.

Ott mentek át ... A szép betonszalag
dorongos út volt ... Semmi sem maradt
a hodályból, mely a megyére
épült ... De mégis, ott a porba,
mintha szivattyúház pufogna.

Ringatózva magasból látom
egy évszázadnak kezét hazámon.
Zümmögve nő a tiszta távlát
s mosolygok rajtuk, szeretettel,

mert érzem, engem is az emel fel.

Ez fénylik lent is ... Szinte simulva
földhöz, kőhöz, ragyog rám a munka.
S kik rettenve járták és ríva,
bennem derülve nézi e tájat ...
Repít e szárnyas, zúgó század.

(A Mézőntő c kötetből. 1958)

Simon István: Hévízi képeslap

Mocsárillat és benzinszag,
ahogy orrom beleszippant,

szememben a villák mellé
odasimul a permetlé,

betyárcsárda, vízimalom,
víztorony és sűrű falomb,

míg szalonnáz Kurdi bácsi,
gépkocsi fut, német, svájci,

s tűnődve bámulnak rájuk
gulyák, gémeskút és vályúk;

fürdőházon fasisak van,
és a tóban nagy kalapban,

fejkendősen, hajadonfőtt
lubickolnak a fürdőzők;

a fán gólyák fakeréken,
térzene nyitott téren,

s mivel nincs még reumájuk,
kintebb süttetik a hátuk

hosszúlábú fiatalok,
míg a lemezjátszó forog;

hasalnak a kisült rétre,

ahol alig még száz éve

beleveszett a sarjába
Patkó Pista sarkantyúja.

1960. nyara

Bánky József: Búcsú Hévíztől

Két hét semmi a végtelenhez
Amelyben időnk elrohan,
Mintha csak tegnap jöttünk volna
S most újra tovább visz utam.

Többször fürödtem gyógyvizedben
Úsztam tengerszem tavadon
S most búcsút mondok neked Hévíz
S emléket visz a vonatom.

Történetednek hosszú útján
Merengve néz a lelkem át,
Ifjú voltam, s már nem vagyok...
Láttam a feledés tavát.

Római sírt, vitézi életet,
Földünknek drága kincseit
Mi életemmel egybe-szövődött
Szívembe zárva viszem itt.

Fagyos tél volt, amiben jöttünk
S bár szívünk vágyott napra, fényre
Tudjuk, hogy jó már a tavasz
S nevetve gondoltunk a télre.

Most, hogy megyünk, jön már a napfény
És virágba borul itt minden,
A tavi rózsák kivirulnak
S a szem örül a földi kincsen

És megáldalak búcsúzóul
Te kedves tó, te szép liget,
Találjon benned gyógyulást
A sok beteg és új hitet.

Mert gyógyuláshoz hit és szív kell
Amit az ég ad hogyha kérsz,
S ne feledd soha Hévízet el,
Ha megifjodva hazatérsz!

Hévíz, 1962. április 3.

Csuka Zoltán: A hévízi tónál

Ne hagy el engem, ifjúság
mosolygó, kék világa
borulj rám, mint a napsugár
e szelíd pannon tájra.

Ölelj át, mint e gyöngyszínű
Kerek kis tó, szelíden,
S tündérrózsáid nyíljanak
Szívemben, mint e vízen.

Köröskörül, e tó körül
csak ifjú arcot látok,
ó élet, hintsd el bennem is
örök megújulásod.

Nincs, nincs öregség, alkonyat,
s ha egyszer el kell menni,
arcomon tudjam akkor is
e bölcs derút viselni.

A sírban nincs más, csak a lét
piros, kerengő násza,
hiába zúg fel olykor itt
Berzsenyi bóreásza.

Hunyadi István: Legenda Hévíz fatornyairól

Akár a mesében
a szegény favágó kisebb legényfia
országot látni föltarisznyált.
Meglátott négy fatornyot tóban ingani
körülbebegve lila lótoszokkal.

A sétatéren szemébe tűnt a lány
csak képeskönyvekben láthatott olyat
és forgott vele a világ,
a négy fatornyok bokázni kezdtek
és meghajolva állottak a fák,
mert olyat ők se láttak,

Amerre elhaladt,
hajukat rázták az árvalányhajak;
a fatornyok, a bénák, roskatagok,
billegtek, mint táncos legények
és halványabbak lettek a lótoszok.

Keresztes Anna: Hévíz

Itt vagytok hát, ti szép tündérrózsák?
Kik gyógyírt adtok a szemnek.
Hévíznek áldott érintése,
Kenegeti fáradt tagjaikat.
Meleged régi hűséggel gyógyít,
Fazsindelyes házaid csúcsai
Hidegben gőzölgő tavad
Így adod mindig önmagad.

Major-Zala Lajos: Ide is oda is

Elhangzott Hévíz várossá avatásának ünnepségen, 1992. május 1.-én

Minden évben hazajövök mint most is
s majd vissza hazaérek oda is
Hévízből Fribourgba barátoktól
barátokhoz Fribourgból Hévízre

magammal viszem és hozom szétdobált
szavaimat mert szétszórattam mint
Széth testvérgyilkos kezétől Ozirisz
hogymajd megtaláljanak: egymáshoz

illesszék szószilánkjaim sebesült
testet szóttesthez Ízisz melengető
kezével véres cafatokat Eggyé

Élővé ha Neftiszek hajolnak
fölém és meleg leheletüktől
szutykos szavakból fakad még remény

Szilágyi Ferenc: A szétszórás után

A vers a Magyar Nemzetközösség hévízi millecentenáriumi emlékművének
avatására készült – 1996. június 8.

Szörnyű Mohácsunkban széthullt az örök Magyarország
három részre, de hit fogta erős kapocsul
s egy szent Könyv, melyből Isten szava szólt a veszendő
nemzethez, s lelke egybe meg is maradt;
bár janicsárokká kívánta nevelni az ostor
lelkében mégis Isten védte s hite.
- Szörnyű Mohács tépett a hazánk testébe újjólag,
nem három: már öt s hat fele hullt a magyar.
Egybe ki tartja megint a hazát, a szétszakadottat?
Istene csak, nyelve: őserjú szavai,
a nemzet hű lelke, a szelleme: Kassa, Komárom,
Jókai, Széphalmy és Sztregovába Madách
bűvös könyve a „küzdj” és „bízva bízzál” hitivel, mely
a Lucifer poklát járva is élni tanít.
S Pázmány ott mennydörgött a nagyszombati dómban,
hol már Istent sem hívhat a szív magyarul;

s Zólyom várából meg a hibbei templom öléből
 büszke Balassinknak életadó szava szól
 omló kéve hazánk aki karddal védte, dalával
 mint annyin, híven rakva a védfalakat
 szóból s hitből, hogy magasodjék védni gyepűvé
 bátor erőddé fel-tartani korok rohamát,
 mint vereckei út, ahol áradt népeivel Árpád
 s merre a Túr siet a Tisza tág ölibe
 új honalapítóként hol járt álmodva a Költő
 s messze Segesváron a vérivel írt riadót.
 S távolb Udvarhely, Farkaslaka: ábeli Áron
 fészke, ki ősi hitünk mondta ki tiszta-szavún:
 „bölcsen azért rendelt bennünk e világba az Isten,
 hogy otthon légyünk ott, hova szent keze tett”
 bár Háromszékben vagy Gyergyó, Csík havasában:
 otthont merre rakott ároni hittel a nép;
 s honnét büszke Enyed szítá a világba kiszállni
 minden árva magyart egybeölelni Csomát:
 s a Csaba új népét Mindszent fia hívta reménnyel,
 ősi Szilágyságnak táltosi hőse, Adynk;
 és akitől az Igét kenyeréül vette s borául:
 Isten tolmácsa, Károli, ott született.
 S Szödemeter, Semlyén, két fókusza a magyar égnek,
 Kölcsey, Széphalmy: verje le orv a nevük
 barbáru: a szavuk túl szál a sanda garázdán
 s Himnuszként zúg fel tízmillió ajkán.
 S délre Szalonta ledőlt, de fölépült tornya alatt a
 Toldi vitéz lelkén lelkeze dalra Arany
 oly bűvös nyelvvel, mely megtart, mint a mesében
 a fonatosba süttött hű anyaszív aranya;
 s távol Aranysárkányt eregetve a bús, borús égre
 játsza Szabadkán a versbe, szavakba bűvész:
 Kosztolányi Dezső; megtartani egybe a népet
 Prospero-pálcával bűvöle nyelvi csodát.
 S távol az Őrségben, honvédő várfalak alján
 élt s aranyos tollal írta szavát Faludink,
 tudván: vár is a nyelv, a hazának biztos, erős fal -
 s ő aki Rómában gyóntatta: gyóna erős,
 tiszta szerelméről anyanyelvünk szép műzsájához,
 mint majd Márai is: gyújtva tovább a tüzet
 Zágon mécs lángján, a Rodostó gyertyavilágán,
 melyből szó és hit: nemzeti fény születik.
 S Wass Albert, Zilahynk, tenger bár harsoga köztünk

túlharsogta szavuk s művük a korhely időt
s lőn mi erős várunk, bástyája a népnek, a honnak
emlékfal: sirató s bús szíveket vidító,
mint Jeruzsálemnek szent temploma, kőfal volt az,
honnét Isten szólt őrzeni meg fiait
két kőtábláknál maradóbba: szívekbe bevésve
igéit: s túlélte nemzete gyászt, rabigát.
Túléltek mi is: ím bízón a második ezred
lépcsőjén állván vallja reménnyel a nép:
túléljük; a hitünk megtart, a szertebolyongó
nyáj nem züllik szét, hogyha Urára figyel:
sípszava az anyanyelv megtartja az ősi karámban
ordas torz csikaszok bárha körül török is;
egybe meg így maradunk: s eljuthat a szellemi nemzet
várt Kánaánjába, hogyha megőrzi magát
és követendi, amit Izrael népe követte
lángoszlopban Urát s ősi szavát, az Igét.

Szénási Sándor István: Csokonaival a parkban

Szobrod előtt a park fűvén
kottát ír az őszi fény.
Folytatják levélhangjegyek
A Mozart Rekviemet.

Mi nem dönthetünk, mennyit ér
Hogy kell-e a kurta lét?
Sorsom lehet kiszáradt kút,
Bőséges vigasz a múlt.

Kétszáz év ólomüvegén
át megérint e fény –
igazán csak most értem meg
rózsaszín üzeneted:

Nyögheti csontom a hajszát,
mikor gyűlnek a számlák:
Lelkemben ring versed, mint köd
a Hévízi tó fölött...

Szobrod előtt a park fűvén
Kottát ír az őszi fény.
Játsszátok tovább levelek
A Mozart Rekviemet.

Hévíz, 1998. november 7.

Szilágyi Ferenc: Hévízi Csoda-tó

Itt, hol a római vár – castrum-Keszthely – fala állott,
és antik köveket vet ki magából a föld:
istennőfejeket s szép kis bronz múzsaleánykát
drága regékből, hol lábnyomokon fakadott,
tündér lábnyomokon fel a forrás, szent csodató, lágy
habbal andalító, andalítón csitító.
Tán ez is így fakadott, hogy a Múza járta e berket,
s egy szép könnycseppje hullt a mezőre puhán,
lágy könnycsepp, kicsi őz sántult lábára pillantva,
és az meggyógyult; így született ez a tó;
s egyre azóta hívón várt kórt, beteget, de
költőt, írókat: Múza-barátokat is.
Itt járt volt kétszáz-egynéhány éve a költő,
drága Vitéz, szíve s mellkasa kínjaival
(ő azt hitte ugyan, hogy a mellével van a baj, de
benedb volt: Amor lőtte belé a nyilát),
s itt csendben gyógyult: liliumlevelet, mint sebre a fűvészt,
a táj zöld lombját rakta sebére irul,
és így megszületett százszor szép verse a hegynek, a víznek
szép tündéreiből és a Csökölly-beli bükk
szőke arany holdfénytől sejlő vén üregéről,
honnan a szép nimfák járnak a holdra elő,
mágnesi, mágusi hold fényére kiúsznak a tóra,
villantván hószín testüket a habokon.
Itt járt, nem járt itt? De a lelke biztosan itt volt,
s kétszáz év múlva megkoszorúzta e tó
múzsai mód: közelében a volt híres Helikonnak,
írókból néki gyűjt oda asztali kört,
hol nimfák s költők társalgva a múzsa-berekben
röptetik a lelkük, töltve aranytüzü bort.
Krúdy is itt járt volt, pillantva a tünde időkbe
s tündérhölgyeknek hattyúi kebleire;
Móricz a nagy bottal, s Lőrinc: fia dúlt szerelemnek,
hűtlen hűségnek: lelkire itt lele írt,
s itt lelt enyhülést kórját szenvedve a Kornak,
amelyben született – Múzsai-tó, gyógyító,
mint szívünk, ki ne hűlj télen sem, szíve e tájnak,
ihless és melegíts, s mint a Poézis, üdíts,
s hirdesd, hogy e földben még lenn, titkos erő van,

s biztass, van még itt élni, remélni jogunk!
S zárjelben magam is, a poéta névre ha méltó,
itt jártam, s írtam verset a Millennium
emlékére a hét földrészre szakadott magyaroknak,
s áll is a mű. - - Hévíz lágy, elízeumi
habjai gyógyítsák a szívünk, hogy a szent Tavi-rózsánk
télbe se fagyjon meg: szítsa szívünk' a Remény!

Ajánlott irodalom:

- Dobrossy Béla – Sobók Ferenc: *Hévíz*. Az Egészségügyi. Minisztérium Egészségügyi Felvilágosítási Osztálya. Budapest, 1955.
- Pethő Tibor: *Hévíz és környéke*, Panoráma útikönyvek, 1957.
- Csekey István – Degré Alajos: *Dr. Babocsay József (1760-1838) Hévíz első ismertetője*, Balatonfüred- Hévíz, Veszprém megye Tanácsa Idegenforgalmi Hivatalának és Hévíz község Tanácsának kiadása, 1960.
- Schulhof Ödön: *Hévíz gyógytényezői*. Veszprém megyei Tanács Idegenforgalmi Hivatala. Veszprém, 1960.
- Bakay Kornél – Kalicz Nándor – Sági Károly: *Veszprém megye régészeti topográfiája. A Keszthelyi és a Tapolcai járás*. Akadémia Kiadó. Budapest 1966.
- Lipták Gábor: *Hévíz*. Panoráma, Budapest, 1972.
- Zákonyi Ferenc: *Hévíz múltja és fejlődése 1920-ig*. Hévízi füzetek., 3. sz. Hévíz, 1974.
- Szántó Imre: *Hévíz története. I., II.*, (monográfia) Szeged. 1977, 1980.
- Szántó Imre: *Gróf Festetics György emlékezete – Hévíz fürdőhely születése*. Hévíz Város Polgármesteri Hivatala. Hévíz, 1991.
- Szarka Lajos: *Az egregyi templom*
Hévíz Város Polgármesteri Hivatala. Hévíz, 1993.
- Szántó Endre *Hévíz* (útikönyv), Nereus Bt. Hévíz 1993.
- *HÉVÍZ* című művészeti és művelődési folyóirat (1993-)
- *A hévízi „csoda-tó”* (Tanulmányok), Hévízi könyvtár 1., Főszerkesztő: Laczkó András, Hévíz Város Polgármesteri Hivatala. Hévíz, 1994.
- Tar Ferenc – Gelencsér Ferenc: *Hévíz Anno...*, Hévízi könyvtár 2.
Hévíz Város Polgármesteri Hivatala. Hévíz, 1994.
- Laczkó András: *A Mollok*, Hévízi könyvtár 3., A Hévízi Szabadegyetem, 1995.
- *„Régi fénynél új szövétnék”* (Tudományos tanácskozások, megemlékezések Hévízen) Szerkesztették: Kardos József és Laczkó András, Hévízi könyvtár 6.
Hévízi Szabadegyetem Egyesület, 1995.
- Szarka Lajos: *A tábornok bére* (Gyulai Gaál Miklós honvédtábornok élete)
Hévíz Város Polgármesteri Hivatala. Hévíz, 1997.
- Adorján József: *A Musica Antiqua Együttes húsz éve 1977-1997*. Hévízi könyvtár 10. Hévíz Város Polgármesteri Hivatala. Hévíz, 1997.
- Kabdebó Lóránt: *Szabó Lőrinc versfüzete*, Hévízi könyvtár 11.
Hévíz Város Polgármesteri Hivatala. Hévíz, 1997.
- Szarka Lajos: *Páratlan testvérpár* (A Schulhof testvérek) Hévíz Város Polgármesteri Hivatala, Szent András Állami Reumatológiai és Rehabilitációs Kórház Hévíz. Hévíz, 1999., 2002.
- Szarka Lajos: *A hévízi zsidóság története*
Hévíz Város Polgármesteri Hivatala, 2000.
- Szarka Lajos: *A hévízi Egregy* (monográfia)

- Hévíz Város Polgármesteri Hivatala. Hévíz, 2002.
- Bagyinszki Zoltán: *Hévíz a gyógyfürdők városa*, (foto-album), Tóth Kiadó 2003.
  - Szarka Lajos: *Hévíz*, (foto-album), Sprinter kiadó, 2003.
  - Müller Róbert: *Római kori épület Hévíz-Egregyén az Attila utcában*, Régészeti értékeink 10., Kulturális Örökségvédelmi Hivatal 2004.
  - Szántó Endre: *A régi Hévíz képes levelező-lapokon*, (foto-album), Agenda-Natura 2006.
  - Tar Ferenc - Mészáros T. László: *Hévíz Európában*, (foto-album) Mészáros Foto Kiadó 2006.
  - Szarka Lajos: *Letört olajág*, (Földes Gábor életrajza) Hévíz Város Polgármesteri Hivatala. Hévíz, 2006.
  - Szántó Endre: *Hévíz és környéke* (útikönyv) Nereus Bt. Hévíz 2000., 2006.
  - Szarka Lajos: *Hévíz*, Xéni Art Kiadó, 2008.

Tartalomjegyzék

Természeti adottságok	3
A Hévízi-tó keletkezése	4
Őskori, ókori emlékek Hévízen	5
Hévíz (a Páh-földek) a középkorban	8
A török kor	11
Hévíz a 18. században	12
Hévízfürdő születése	13
Hévíz „gyógyfürdő” rangra emelkedik (1905-1914)	18
A két világháború között (1914-1940)	20
A II. Világháború évei (1940-1945)	24
A politikai rendszer változása a II. Világháború után (1945-1949)	27
Hévíz Magyarország szakszervezeti gyógyüdülő-központja (1949-1956) ..	29
Az 1956-os forradalom és szabadságharc	31
A Kádár-korszak szocializmusában (1957-1990)	32
Pillantás a jelenre	38
***	
Hévíz történelmi kronológiája	43
Emlékhelyeink	48
Hévíz város címere	54
Olvasmányok	55
A múlt emlékei	55
Hévízfürdő híres vendégei.....	57
Versek Hévízről	61